

ARGONAUTI ZÁPADNÍHO PACIFIKU

Pojednání o domorodém podniku a dobrodružství
na souostroví melanéské Nové Guiney

Napsal
Bronislaw Malinowski
Ph.D. (Krakov), D.Sc. (Londýn)

S předmluvou
sira Jamese George Frazera, F.B.A., F.R.S.

S 5 mapami, 65 obrázky a 2 schémata
London: George Routledge & Sons, Ltd.
New York: E. P. Dutton & Co.
1922

Původní vydání: Argonauts of the Western Pacific
An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea
London: George Routledge & Sons, Ltd.
New York: E. P. Dutton & Co.
1922

Z anglického originálu přeložila: Šárka Bartíková
sarka.bartikova@seznam.cz
74,54 ns, 134 183 znaků

Mému příteli a učiteli, profesoru C. G. Seligmanovi, F.R.S.

Úvodní poznámka předkladatele

Z tohoto zásadního díla antropologie z trilogie Bronislawa Malinowského jsem přeložila předmluvu od Jamese G. Frazera, která je zásadní jak z důvodu přínosu tohoto vědce sociálním vědám, tak i významu Frazera pro Malinowského, jehož Zlatá ratolest byla pro Malinowského velkou inspirací. Dále překlad obsahuje předmluvu autora, kde nás uvádí do svého díla, komentuje současný pohled společnosti i samotné vědy na domorodé obyvatele a upozorňuje na nutnost provést nápravu. Dává také základní představu o obsahu díla.

Poděkování jsem nepřekládala, jelikož se mi nezdá pro dílo stěžejní, kdo by přesto měl potřebu je pročíst, je k dohledání na straně XIX v originálním textu. Některé stěžejní mecenáše z poděkování navíc zmiňuje Malinowski již ve své předmluvě.

Fonetickou poznámku jsem také nepřekládala, pro ty, kdo by měli potřebu ji studovat, je k nalezení na straně XX. Vzhledem k tomu, že terénní výzkum Malinowski prováděl v domorodém jazyce a dílo obsahuje řadu výrazů, je určitě k hlubšímu studiu nezanedbatelná.

V překladu je uveden celý obsah, kde je stručně popsán základní přehled o pojednávaných tématech díla. Přeložená část je v obsahu zvýrazněna a pro lepší orientaci jsou doplněny stránky jednotlivých kapitol překladu.

Autorovi poznámky jsou číslovány a připojeny vždy na konci kapitol.

Samotný přeložený text sestává z úvodu obsahujícího sekce I–IX a celé kapitoly I (sekce I–V).

Překlad je také doplněn o obrázky vztahující se k překládaným kapitolám a mapkou.

Předmluva

Napsal sir James G. Frazer

Byl jsem požádán mým váženým přítelem doktorem Bronislawem Malinowskim, abych napsal předmluvu k jeho knize. S radostí jsem tak učinil, třebaže pochybuji, že jakákoliv má slova přidají na hodnotě pozoruhodnému záznamu antropologického výzkumu, kterým nás Dr. Malinowski poctil v tomto svazku.

Vzhledem k tomu, jakou použil metodu, se domnívám, že Dr. Malinowski prováděl svou práci v nejlepších podmínkách a tak, aby zajistil nejlepší možné výsledky. Byl dobře vybaven jak teoretickou přípravou, tak praktickými zkušenostmi pro úkol, kterého se ujal. To dokázal teoretickou průpravou ve svém učeném a promyšleném pojednání o rodině australských domorodců¹, a také podal neméně uspokojivý důkaz ve svém popisu domorodců z Mailu na Nové Guineji, se kterými strávil šest měsíců.² Svou pozornost poté obrátil na Trobriandské ostrovy, ležící na západ od Nové Guiney. Zde žil Dr. Malinowski mnoho měsíců jako domorodec mezi domorodci, pozoroval je denně při práci a kratochvíli, konverzuje s nimi jejich vlastním jazykem a čerpaje všechny informace z nejspolehlivějšího zdroje: z osobního pozorování a výpovědí domorodců v jejich vlastním jazyce bez zásahů překladatele. Takto nasbíral velké množství materiálu vysoké výpovědní hodnoty týkajícího se společenského, náboženského, ekonomického a pracovního života obyvatel Trobriandských ostrovů. Tento materiál doufá a hodlá v budoucnu zveřejnit v úplnosti; mezitím nám předkládá v tomto svazku úvodní studii zajímavého a osobitého rysu trobriandské společnosti, pozoruhodný systém směny, který je pouze částečně ekonomického nebo obchodního charakteru. Tento systém směny ostrované udržují navzájem mezi sebou a ostatními obyvateli sousedních ostrovů.

K tomu, abychom se utvrdili v přesvědčení o elementární důležitosti ekonomických sil působících na profesi jakéhokoliv člověka, od nejnižší až po nejvyšší postaveného, se musíme trochu zamyslet. Lidský rod je konec konců také součástí všech živých stvoření a jako takový, stejně jako ostatní živočichové, závisí na materiálním základě. Vyšší existence intelektuální, morální a společenská pak může být vystavěna na tomto základě, avšak bez něj není nadstavba možná. Materiální podmínky, které sestávají z nezbytné potravy, určitého stupně tepla a přístřešku chránícího před živly, tvoří ekonomickou či pracovní základnu a hlavní podmínku lidského života. Jestliže tuto stránku antropologové až doposud nadmíru zanedbávali, můžeme předpokládat, že to bylo spíše proto, že byli přitahováni ušlechtlejší stránkou lidské povahy, než že by úmyslně ignorovali nebo podceňovali důležitost a nezbytnost materiální stránky člověka. Na jejich omluvu připomínáme, že antropologie je dosud mladý vědní obor a výzkumníci se nemohou chopit množství problémů, které je čeká, najednou, nýbrž je musí odstraňovat postupně. V každém případě, Dr. Malinowski správně zdůraznil značný význam domorodých ekonomik tím, že vybral pozoruhodný směnný systém na Trobriandských ostrovech pro jeho mimořádnou důležitost.

Navíc moudře zamítl omezit se na pouhý popis procesů směny, ale dal si za úkol odhalit pohnutky, které jsou základem tohoto procesu, a odhalit pocity, které to vzbuzuje v myslích domorodců. Někdy se objevuje názor, že sociologie by se měla omezit na popis jednání a měla by nechat problémy motivů a postojů psychologii. Bezpochyby je pravda, že analýza motivů a činů je logicky odlišitelná od popisu jednání, a máme-li být striktní, tato analýza spadá do sféry psychologie. V praxi ale nemá jednání pro pozorovatele význam, pokud pozorovatel nezná nebo neposuzuje názory a emoce původce; proto popisovat řadu činů bez odkazu ke stavu mysli původce nám nezodpoví to, co je účelem sociologie. Cílem sociologie není totiž zaznamenávat jednání člověka ve společnosti, ale porozumět mu. Tudíž sociologie nenaplní svůj úkol bez toho, aby jí na každém kroku nepomáhala psychologie.

Malinowského metoda je typická tím, že plně zohledňuje složitost lidské podstaty. Abychom tak řekli, Malinowski vidí člověka v jeho celistvosti a nikoliv povrchnosti. Malinowski si uvědomuje, že

člověk je ovládán emocemi stejně jako rozumem, a ustavičně prožívá bolestné odhalování emocionálního stejně jako racionálního základu lidských činů. Muž vědy, jakož i muž slov, je příliš trefný, než aby zobrazoval lidský rod jen abstraktně tím, že vybere pro své úvahy jedinou stránku naší komplexní a mnohostranné existence. Mezi velkými spisovateli je výrazným příkladem takového jednostranného zpracování Molière. Všechny jeho postavy jsou viděny pouze plynou: jeden z nich je lakomec, další pokrytec, jiný chvastoun a tak dále; žádný z nich není celým člověkem. Všichni tito hlupáci jsou popsáni atraktivně, ale povrchně, tak aby vypadali jako skutečné lidské bytosti. Tato podobnost je však pouze na povrchu, všechno uvnitř je duté a prázdné, jelikož pravda byla obětována pro literární efekt. Naprosto rozdílná je charakteristika lidské podstaty u velkých autorů, jako jsou Cervantes nebo Shakespeare; jejich postavy jsou hodnověrné a vykreslené nikoliv pouze z jednoho, ale z více hledisek. Určitá abstraktnost zpracování je ve vědě nepochybně nejen legitimní, ale i nezbytná, jelikož věda není nic jiného než vědomost pozvednutá k nejvyššímu výkonu a všechny vědomosti s sebou nesou proces abstrakce a generalizace. Dokonce i rozpoznání jednotlivce, kterého vidáme každý den, je možné pouze jako výsledek abstraktní představy tohoto člověka tvořené generalizací z jeho minulých obrazů. Věda studující člověka je tedy nucená abstrahovat určité aspekty lidské podstaty a posuzovat je odděleně od konkrétní skutečnosti. Nebo spíše spadá do množství vědních oborů, z kterých každý posuzuje jednu část komplexního organismu člověka: může to být fyzická, intelektuální, morální nebo společenská stránka jeho podstaty. Obecné závěry, které jsou takto vykresleny, prezentují víceméně neúplný obrázek člověka jako celku, protože linie, z kterých tento obrázek sestává, jsou nutně jen některé vybrané z množství.

V tomto pojednání se Dr. Malinowski zabývá hlavně tím, co by se na první pohled mohlo zdát jako čistě ekonomická aktivita obyvatel Trobriandských ostrovů. Avšak Dr. Malinowski se svou obvyklou šíří rozhledu a jemností chápání zdůrazňuje, že zvláštní oběh cenností, který se společně s obyčejnou směnou odehrává mezi obyvateli Trobriandských ostrovů a dalšími ostrovany, není v žádném případě čistě obchodního charakteru. Malinowski ukazuje, že tento oběh není založen na prostém výpočtu užítku výnosu a ztráty, ale že uspokojuje emocionální a estetické potřeby vyššího řádu než jen pouhé nároky animální. Toto vede Dr. Malinowského ke kritice koncepcí stále strašících v ekonomických učebnicích, jež mají dokonce nakažlivý vliv na smýšlení některých antropologů, kteří chápou Primitivního ekonomického člověka jako bubáka. Vystrojený v odložených svrškách páně Jeremyho Benthama a Gradgrinda není tento odporný fantom zjevně poháněn žádným jiným motivem než špinavým mamonem, o který vytrvale usiluje, podle spenceriánských principů, cestou nejmenšího odporu. Je-li takový ubohý výmysl skutečně uznáván seriózními badateli jako existující v primitivní společnosti a není přijímán jen jako užitečná abstrakce, Dr. Malinowského popis systému kula v této knize by měl pomoci podrazit tomuto fantomovi nohy. Dokazuje totiž, že obchod s užitečnými předměty, který utváří část systému kula, je v myslích domorodců významem zcela podřízen výměně jiných objektů, které vůbec neslouží žádnému zjištěnému účelu. Zdá se, že tato ojedinělá instituce, propojující obchodní iniciativu, společenské uspořádání, mýtické zázemí a magické rituály, nemá v žádném existujícím antropologickém záznamu identickou paralelu, nemluvě o jejím širokém zeměpisném rozptylu. Avšak Dr. Malinowski, objevitel systému kula, by určitě mohl mít pravdu, když se domnívá, že se pravděpodobně jedná o typ instituce připomínající obdobné, ne-li přímo přesně stejné případy, které vynesou na světlo další výzkumy mezi domorodými a barbarskými národy.

Nikoliv posledním zajímavým a poučným rysem kuly, jak ji pro nás popsal Dr. Malinowski, je velmi důležitá role, kterou, jak se zdá, hraje v této instituci magie. Z popisu Dr. Malinowského plyne, že v myslích domorodých lidí je provedení magických rituálů a vyslovení magické formule nezbytné pro úspěch podniku ve všech jeho fázích od pokácení stromů, ze kterých se vydlabávají kánoe, až po okamžik, kdy je expedice úspěšně zakončena a obchodní loď se svým vzácným nákladem je nachystána vyrazit zpět na cestu domů. A také se navíc dovídáme, že magické obřady a zaklínadla jsou pokládány za neméně nezbytné pro kultivaci zahrad nebo úspěch při rybaření, dvou formách

zaměstnání, jež poskytují ostrovanům hlavní prostředek obživy. Tudíž zaklínač zahrad, jehož povoláním je podpora růstu výnosů ze zahrady pomocí kouzel, je jeden z nevlivnějších lidí ve vesnici hned po náčelníkovi a šamanovi. Ve zkratce, magie je chápána jako samozřejmý doplněk každého pracovního úkonu, je stejně potřebná pro úspěch pracovního úkonu, jakož i pro mechanické úkony v něm obsažené, například utěšňování, natírání a vypalování kánoe, osazování zahrady nebo pokládání pastí na ryby. Dr. Malinowski říká: „Víra v magii je jedna z hlavních psychologických sil, které zohledňují organizaci a systematizaci ekonomického úsilí na Trobriandských ostrovech.“ Tento hodnotný popis magie jako prostředku základní ekonomické důležitosti pro hmotné zajištění a současně pro existenci společenství by měl rozptýlit mylný pohled, že magie jako protiklad k náboženství je ve své základní podstatě špatná a protispolečenská a je vždy užívána jednotlivcem pro podporu jeho sobeckých cílů a ubližování nepřátelům, nehledě na její obecný negativní vliv. Není pochyb, že magie může být a ve skutečně také je nejspíše takto zneužívána ve všech částech světa. Má se za to, že podobně na Trobriandských ostrovech ji používají kouzelníci k nekalým úmyslům, které vyvolávají v domorodcích nejhlubší děsy a neustálé obavy.

Ale sama o sobě není magie dobrá ani zlá, je to prostě tajemná schopnost ovládání sil přírody, která může být kouzelníky uplatňována pro dobro i zlo, pro prospěch nebo újmu jednotlivců i společnosti. Se vši úctou magie je ve stejném postavení jako věda, jíž je nevlastní sestrou. Věda také není sama o sobě dobrá nebo zlá, ačkoliv se stává příčinou jednoho nebo druhého podle toho, jak je aplikována. Například by bylo absurdní odsuzovat lékárnictví jako protispolečenské, jelikož znalost vlastností některých léků se může často uplatnit ke zničení stejně jako k uzdravení lidí. Rovněž je nesmyslné opomíjet užitečné uplatnění magie a vyzdvihovat její negativní použití jako charakteristickou vlastnost definující magii. Procesy přírody (přírodní zákony, procesy), které věda ovládá reálně a magie imaginárně, nejsou ovlivněny morálními dispozicemi, dobrými nebo zlými úmysly osoby, která používá své znalosti, aby je uvedla do pohybu.

Účinky léků na lidské tělo jsou naprosto stejné, ať už jsou podávány lékařem, nebo travičem. Příroda a její služka Věda nejsou pro smrtelníky ani přátelské ani nepřátelské, jsou vůči nim jednoduše lhostejné a jsou připraveny poslouchat rozkazy svatých stejně jako hříšníků, ovšem pouze za předpokladu, že od nich dostanou ten správný příkaz či rozkaz. Jsou-li zbraně dobře nabitě a zacílené, palba baterie bude ničivá, ať už jsou střelci patrioti střílející v sebeobraně, nebo útočníci vedoucí agresivní neospravedlnitelnou válku. Představa dělení vědy nebo umění podle toho, jak jsou aplikovány a jaký mají morální záměr podle svého původce, je nesprávná. Tato nesprávná představa je dostatečně zřejmá, pokud jde o farmacii a dělostřelectvo, a stejně tak je tomu tak i u magie, ač se to patrně mnoha lidem zdá méně zřejmé.

Nesmírný vliv magie nad celým životem a myslí obyvatel Trobriandských ostrovů je pravděpodobně tím prvkem knihy Dr. Malinowského, který zanechává v mysli čtenáře nejtrvalejší dojem. Autor nám sděluje, že: „magie je na Trobriandských ostrovech všeprostopující a stěžejní a je to pokus člověka řídit síly přírody přímo prostřednictvím specifické tradice“; „je propojená se všemi aktivitami týkajícími se práce a společenských aktivit“; „že všechna data, která byla doposud shromážděna, dokládají obrovský význam magie v oblasti Kula. Také v otázce dalších aspektů kmenového života domorodců se zjistilo, že kdykoliv přikročí k jakékoliv věci zásadní důležitosti, povolávají na pomoc magii. Bez přehánění můžeme říci, že magie řídí podle představ domorodců lidské osudy. To dodává člověku moc ovládat síly přírody a to je jeho zbraň a brnění na obranu před mnohým nebezpečím, jež na něj číhá ze všech stran.“

Proto podle obyvatel Trobriandských ostrovů má magie nesmírný vliv, ať už slouží pro dobro, nebo zlo. Může vytvořit nebo zmařit lidský život, posilovat jedince i společnost, nebo jim může ublížit a zničit je. Ve srovnání s touto univerzální a hluboce zakořeněnou jistotou se zdá, že víra v existenci duší mrtvých si nárokuje jen malý vliv na životy těchto lidí. Navzdory všeobecnému přístupu divochů vůči duším zesnulých, Dr. Malinowski líčí domorodce jako zcela postrádající jakýkoliv strach z duchů. Domorodci také věří, že duchové se jednou ročně navrátí do svých vesnic, aby se

zúčastnili velkého výročního svátku, ale „ať tak či onak, všeobecně duchové lidské bytosti příliš neovlivňují“. „Není zde nic ze vzájemné interakce, blízké součinnosti mezi člověkem a duchem, které jsou podstatou náboženských kultů. Tato zřetelná převaha magie nad náboženstvím (přinejmenším co se týče uctívání mrtvých) je skutečně pozoruhodným rysem v kultuře lidí z Trobriandských ostrovů, kteří jsou ve srovnání s jinými divošskými společnostmi poměrně vyspělí. To je novým důkazem neobvyklé síly a houževnatosti moci, kterou tento celosvětově rozšířený klam měl a stále má nad lidskou myslí.

Z bádání Dr. Malinovského, které prováděl na ostrovech, bychom měli bezpochyby přinejmenším pochopit, jaký je vztah mezi magií a náboženstvím obyvatel Trobriand. Z pečlivého pozorování, které autor věnoval této jedinečné instituci, a z bohatých podrobností, kterými ji ilustroval, můžeme usoudit na rozsah a význam další práce, kterou připravuje. Zdá se, že by to mohl být jeden z nejuplněnějších a nejsystematičtějších popisů, které se kdy věnovaly domorodému obyvatelstvu.

J. G. Frazer

Temple, Londýn, 7. března 1922

1 The Family Among the Australian Aborigines: A Sociological Study. Londýn: University of London Press, 1913.

2 „The Natives of Mailu: Preliminary Results of the Robert Mond Research Work in British New Guinea.“ Transactions of the Royal Society of South Australia, vol. XXXIX, 1915.

Předmluva autora

Etnologie je ve smutně absurdní, ne-li tragické situaci; právě v okamžiku, kdy si začíná dávat do pořádku pracoviště, kdy si vytváří náležité nástroje a připravuje se na stanovené úkoly, předmět jejího studia se rozplývá s beznadějnou rychlostí: právě nyní, když se zformovaly metody a cíle vědecké terénní etnologie, kdy muži plně kvalifikovaní pro tuto práci začali cestovat do domorodých oblastí a studovat jejich obyvatele – tito mizí přímo před očima.

Výzkum domorodců, který prováděli muži s akademickým vzděláním, prokázal kromě jiného mimo jakékoliv pochybnosti a námitky, že vědecké metodické šetření může poskytnout podstatně bohatší a kvalitnější výsledky, než jakého jsou schopni nejlepší amatéři. Většina, ne-li všechny z moderních vědeckých prací, odhalily vcelku nové a nečekané aspekty kmenového života. V jasném náčrtu nám předložily obrázek společenských systémů, často překvapivě rozsáhlých a komplexních. Představily domorodého člověka takového, jaký je, s jeho náboženstvím, magickou vírou a praktikami. Dovolily nám proniknout do jeho mysli hlouběji, než jsme kdy předtím dokázali. Z těchto nových vědecky podložených poznatků vypracovali badatelé srovnávací etnologie velmi důležité závěry o původu lidských zvyklostí, víry a institucí; o historii kultur, jejich rozšíření a spojení; o zákonech lidského chování ve společnosti a o lidské mysli.

Naděje k nalezení nového pohledu na domorodou společnost prostřednictvím úsilí vědců-specialistů se zjevuje jako fata morgána, avšak mizí téměř ihned, jakmile ji postřehneme. Třebaže v současnosti je dosud velký počet domorodých komunit dostupných pro vědecká zkoumání, v průběhu generace či dvou se tato společenství nebo jejich kultura prakticky vytratí. Potřeba činné práce je naléhavá – a času je málo. Bohužel ani veřejnost až dosud těmto studiím nevěnovala odpovídající zájem. Počet pracovníků je malý a povzbuzení dostávají poskrovnu. Soudím tedy, že etnologický přínos, který je výsledkem specializovaného výzkumu na tomto poli, není třeba odůvodňovat.

V tomto svazku předkládám zprávu o jedné fázi života divochů, popisuji některé formy mezikmenových obchodních vztahů mezi domorodci Nové Guiney. Tato fakta jsem shromáždil, jako úvodní monografii, z etnologického materiálu zahrnujícího celý rozsah kmenové kultury jedné oblasti. Jedna z prvních podmínek přijatelné etnografické práce samozřejmě je, že by se měla zabývat celým souhrnem aspektů komunity: společenskými, kulturními a psychologickými, které jsou vzájemně tak propletené, že nemohou být chápány jeden bez druhého. Čtenář této monografie jasně uvidí, že ačkoli jejím hlavním tématem je hospodářství – pojednává o obchodním podniku a směně – musí stále odkazovat i na společenskou organizaci, vládu magie, mytologii a folklór; skutečně ke všem dalším aspektům stejně jako k hlavnímu aspektu.

Geografické území, o kterém kniha pojednává, je vymezeno souostrovím ležícím na východním konci Nové Guiney. Hlavní oblast výzkumu, ještě v rámci tohoto území, je v jedné oblasti: na Trobriandských ostrovech. Nicméně tuto oblast jsem studoval detailně. Žil jsem na tomto souostroví přibližně dva roky, během tří expedic na Novou Guineu. V průběhu této doby jsem si přirozeně osvojil úplnou znalost jazyka. Práci jsem prováděl výhradně sám, přičemž většinu času jsem žil přímo ve vesnicích. Z tohoto důvodu jsem měl denní život domorodců stále přímo před očima, a náhodné dramatické události, úmrtí, roztržky, vesnické rvačky, veřejné a obřadné události tak nemohly uniknout mé pozornosti,

Za současného stavu etnografie, kdy ještě zbývá mnoho práce k přípravě cesty pro budoucí výzkum a stanovení jeho rozsahu, by měl obhájit svůj vznik každý nový příspěvek z několika hledisek. Měl by vykazovat pokrok v metodách; měl by posunout výzkum za hranici předchozí hloubky, šíře nebo obojího, a konečně, měl by usilovat o prezentaci výsledků přesným a poutavým způsobem. Odborník se zájmem o metodologii najde při čtení této práce v Úvodu, Oddílech II–IX a v kapitole XVIII výklad mého hlediska a snah v tomto směru. Čtenář zájímavější se spíše o výsledky než o způsob jejich získávání najde v kapitolách IV–XXI souvislé vyprávění o expedicích kula a s tím spojených

různých zvyčích a vírách. Student, který se nezajímá jen o vyprávění, ale i o etnografické pozadí a jasné definice institucí, první najde v kapitolách I a II a druhé v kapitole III.

Můj upřímný dík patří Panu Robertu Mondovi. Jeho štědrým dotacím vděčím za možnost pokračovat několik let ve výzkumu, jehož dílčím výsledkem je současné vydání knihy. Panu Atlee Huntovi, C.M.G., tajemníkovi Ministerstva vnitra a teritorií Australského společenství (pozn. překl.: Department of the Home and Territories of the Commonwealth of Australia) jsem zavázán za finanční podporu ministerstva a také za velkou pomoc přímo na místě. Na Trobriandských ostrovech mi byla poskytnuta ohromná pomoc při mé práci od pana B. Hancocka, obchodníka s perlami, kterému jsem vděčný nejen za pomoc a servis, ale také za mnoho přátelských skutků.

Hodně z argumentace v této knize jsem výrazně vylepšil díky kritice poskytnuté mým přítelem panem Paulem Khunerem z Vídně, expertem v praktických otázkách moderního průmyslu a vysoce kompetentním myslitelem v hospodářských záležitostech. Profesor L. T. Hobhouse ochotně přečetl korektury a v některých bodech mi poskytl cenné rady.

Sir James Frazer zvýšil, díky svým zásluhám, hodnotu tohoto svazku napsáním předmluvy: být představen právě jím je pro mě nejen velkou ctí, ale také mimořádným potěšením. Má první láska k etnologii se spojuje právě s přečtením jeho druhého vydání knihy „Zlatá ratolest“.

V neposlední řadě (ač nakonec) bych rád zmínil profesora C. G. Seligmana, jemuž tuto knihu věnuji. On byl tím, kdo dal popud k mé expedici, a za povzbuzení a vědecké rady, které mi štědře poskytoval během mé práce na Nové Guineji, mu vděčím více, než dokážu vyjádřit.

B. M.

El Boquin, Icod de los Vinos, Tenerife. April, 1921

OBSAH

Úvodní poznámka předkladatele	1
PŘEDMLUVA SIRA JAMESE FRAZERA	2 (str. VII)
PŘEDMLUVA AUTORA	6 (str. XV)
ÚVOD: PŘEDMĚT, METODY A ROZSAH VÝZKUMU	15 (str. 1)
I. Plavení se, a obchod v Jižních mořích (South Seas); kula.	
II. Metody v etnografii.	
III. Začátek terénních prací. Záhadné obtíže. Tři podmínky k úspěchu.	
IV. Život ve stanu mezi domorodci. Mechanismus „sblížení se“ s nimi.	
V. Aktivní výzkumné metody. Řád a konzistence v domorodé kultuře. Metodologické důsledky této skutečnosti.	
VI. Formulování principů kmenové konstituce a anatomie kultury. Metoda inference z nahromaděných statistických dat. Použití synoptických diagramů.	
VII. Představení blízkých vztahů v domorodém životě; druhů chování. Metoda systematického zaznamenávání dojmů; detailů, souvislých záznamů. Význam osobní účasti v domorodém životě.	
VIII. Zaznamenávání ustálených způsobů myšlení a cítění. Corpus inscriptionum Kiriwinensium.	
IX. Shrnutí argumentů. Způsob vidění světa domorodců.	
Kapitola I	
ZEMĚ A OBYVATELÉ OBLASTI KULA	28 (str. 27)
I. Rasové rozdělení ve východní Nové Guineji. Seligmanova klasifikace. Domorodci systému kula.	
II. Rozdělení oblasti Kula.	
III. Krajina východního konce Nové Guiney. Vesnice jižního Massimu; jejich zvyky a sociální instituce.	
IV. Souostroví Entrecasteaux. Kmen Dobu. Mytologické společenství v jejich zemi. Některé z jejich zvyků a institucí. Čarodějnictví. Obraz pláže Sarubwoyna.	
V. Plavba na sever. Skupina ostrovů Amphett. Domorodí monopolisté.	
Kapitola II	
DOMORODCI TROBRIANDSKÝCH OSTROVŮ	str. 49
I. Příjezd na korálový ostrov. První dojmy z domorodců. Některé významné představení a jejich hlubší význam.	
II. Postavení ženy; její život a chování před svatbou a po ní.	
III. Další výzkum ve vesnicích. Pěší přechod území. Zahrady a zahradničení.	
IV. Pracovní síla domorodcova a jejich motivy a popudy k práci. Magie a práce. Odbočka k primitivní ekonomii	
V. Náčelnická moc skrze bohatství, plutokratické společenství. Seznam různých provincií a politického dělení Trobriandských ostrovů.	
VI. Totemismus, solidarita mezi klany a příbuzenská pouta.	
VII. Duše zemřelých. Přílišná důležitost magie. Černá magie. Plíživí čarodějové a létající čarodějnice. Nenávistní návštěvníci z jihu a epidemie.	
VIII. Východní sousedé Trobriandanů. Zbývající území Kula.	

Kapitola III

HLAVNÍ ZÁSADY KULY str. 81

- I. Stručná definice kuly.
- II. Ekonomický charakter kuly.
- III. Předměty výměny; koncept vaygu'a.
- IV. Hlavní aspekty kuly: sociologický aspekt (partnerství); směry pohybu; podstata vlastnictví kula; diferenciální a integrální účinek těchto pravidel.
- V. Akt výměny, její pravidla, ukazuje na shánčivost a „komunistické“ tendence domorodců, konkrétní nástin, doprošovací dary.
- VI. Související aktivity a sekundární aspekty kuly: konstrukce kánoí; vedlejší obchodní činnost – její pravý vztah ke kule; obřad, mytologie a magie spojená s kulou; tabu spojené s mrtvými a jeho distribuce, jeho vztah ke kule.

Kapitola IV

KÁNOE A PLAVBA str. 105

- I. Hodnota a význam kánoí pro domorodce. Jejich vzhled, dojmy a emoce, které vzbuzují ti, kteří je používají nebo vlastní. Romantická atmosféra, která je obklopuje.
- II. Analýza konstrukcí kánoí ve vztahu k jejich funkčnosti. Tři typy kánoí na Trobriandských ostrovech.
- III–V Sociologie velké kánoe (masawa).
- III. (A) společenská organizace práce při stavbě kánoe, rozdělení funkcí, magické nařízení při práci.
- IV. (B) sociologie vlastnictví kánoe; toli-vztah; toliwaga, „mistr“ nebo „majitel“ kánoe, čtyři privilegia a funkce toliwaga.
- V. (C) společenské rozdělení funkcí při obsluhování a plavbě na kánoi. Statistické údaje o trobriandské přepravě.

Kapitola V

CEREMONIÁLNÍ VÝSTAVBA WAGY str. 124

- I. Konstrukce kánoí jako součást protokolu kula. Magie a mytologie. Přípravná a obřadní část stavby.
- II. První stupeň: vypuzování dřevěného ducha Tokway; přeprava klády, magie spojená s vydlabanou kládou.
- III. Druhý stupeň: zahajovací obřad magie kula, domorodci se vyrovnávají s problémy stavby, wayungo liána, s tím spojené vyřčené kouzlo; utěsnění; tři magické exorcismy.
- IV. Některé obecné připomínky o dvou fázích stavby kánoí a doprovázející magii. Bulubwalata (zlá magie) kánoí. Ornamentální příď lodi. Dobuanské a muruwanské typy mořských kánoí.

Kapitola VI

SPOUŠTĚNÍ KÁNOE A NÁVŠTĚVNÍ CEREMONIÁL

– KMENOVÉ HOSPODÁŘSTVÍ NA TROBRIANDECH str. 146

- I. Postup a magie při spouštění. Zkušební provoz (tasasoria). Popis spouštění a tasasorie viděné na pláži Kualukuba. Obraz rozpadu zvyků pod evropským vlivem.
- II. Zaměření na sociologii práce: organizace práce, formy společné práce, výplata za práci.
- III. Zvyk návštěvního ceremoniálu (kabigidoya), místní obchod prováděný na těchto výpravách.
- IV–VII. Odbočka od tématu na dary, platby a výměny.

- IV. Postoj domorodců k bohatství. Touha ukázat se. Zvýšení společenské prestiže prostřednictvím bohatství. Motivace k hromadění potravin. Vilamalya (magie hojnosti). Manipulace s jamy. Psychologie stravování. Hodnota ručně vyráběného zboží, psychologicky analyzováno.
- V. Motivy pro výměnu. Darování, jako uspokojení ješitnosti a ukázka moci. Klamná představa o „ekonomicky izolovaném jednotlivci“ nebo „domácnosti“. Absence zisku z výměn.
- VI. Výměna darů a směnný obchod. Seznam darů, plateb a obchodních transakcí:
1. ryzí dary;
 2. obvyklé platby, splácené nepravidelně a bez přísných a přesných pravidel;
 3. platby za prokázané služby;
 4. dary vrácené v přísně rovnocenné formě;
 5. výměna předmětů za privilegia, tituly a nemateriální vlastnictví;
 6. obřadný směnný obchod s odloženou platbou;
 7. obchod čistý a jednoduchý.
- VII. Ekonomické povinnosti odpovídající různým sociálním vazbám; tabulka osmi tříd společenských vztahů, charakterizovaná určitými hospodářskými závazky.

Kapitola VII

ODJEZD ZÁMOŘSKÉ EXPEDICE str. 195
 Scéna začíná v Sinaketě. Místní vůdci. Odchod z vesnice. Sociální rozdíly v plavici se skupině. Magické obřady spojené s přípravami a nalodováním na kánoi. Obřad sulumwoya. Magický ranec (lilawa). Prostor kánoe a kouzlo gebobo. Loučení s pláží.

Kapitola VIII

PRVNÍ ZASTAVENÍ LOĎSTVA NA MUWĚ str. 207

- I Definice uvalu (obřadná, konkurenceschopná expedice).
- II Sagali (obřadná distribuce) na Muwa.
- III Kouzlo plavby.

Kapitola IX

PLAVBA DO ZÁLIVU PILOLU str. 219

- I Krajina. Mytologická geografie okolních regionů.
- II Plavba: větry, navigace, technika plavby na kánoi a její nebezpečí.
- III Zvyky a tabu kolem plavby. Privilegované postavení některých dílčích klanů.
- IV Víra v strašné netvory číhající v moři.

Kapitola X str. 237

PŘÍBĚH O ZTROSKOTÁNÍ

- I Létající čarodějnice, mulukwausi nebo yoyova: základy víry; zasvěcení a vzdělání se v yoyova (čarodějnice); tajemství obklopující tento stav, způsob praktikování čarodějnického řemesla, aktuální případy.
- II Létající čarodějnice na moři a lodních vracích. Další nebezpečné síly. Magie kayga 'u, její způsoby fungování.
- III Popis přípravných rituálů kayaga 'u. Citování některých zaklínadel.
- IV Příběh o vraku lodí a záchraně.
- V Kouzlo na záchranu obří ryby. Mýtus a magické zaklínadlo Tokulubwaydoga.

Kapitola XI

NA AMPHLETTÁCH – SOCIOLOGIE KULY str. 267

- I Příjezd do Gumasila. Příklad kula konverzace. Trobriandé na dlouhých návštěvách na Amphlettách.
- II Sociologie kuly:
 - 1. sociální omezení na účasti v kule;
 - 2. partnerské vztahy;
 - 3. vstup do vztahu s kulou;
 - 4. účast žen v kule.
- III Domorodci Amphettu: jejich řemesla a obchod, keramika, dovoz jílu, technologie výroby hrnců, obchodní vztahy s okolními oblastmi.
- IV Směřování migrace a kulturní vlivy v této provincii.

Kapitola XII

V TEWAŘE A SANAROE – MYTOLOGIE KULY str. 291

- I Plavení se pod ochranou Koynabu. Kanibalové neprozkoumané džungle. Trobriandské tradice a legendy o nich. Historie a píseň Gumagabu.
- II Mýty a realita: mýty dodávají krajině na významu, postoj k rozdílu mezi mýtickou a skutečnou událostí, magická síla a mýtická atmosféra, tři vrstvy trobriandských mýtů.
- III–V Mýty kuly
- III Přehled kula mytologie a její geografické rozložení. Příběh Gere' u z Muyuwa (ostrov Woodlark). Dva příběhy Tokosikuna z Digumenu a Gumasily.
- IV Mýtus Kundayuri o létající kánoi. Komentáře a analýza tohoto mýtu. Vztah mezi kánoí a létajícími čarodějnicemi. Mytologie a klan Lukuba.
- V Mýtus o Kasabwaybwayreta a náhrdelníku Gumakarakedakeda. Porovnání těchto dvou příběhů.
- VI Sociologická analýza mýtů: vliv kula mýtů na životní postoj domorodců, mýty a zvyky.
- VII Vztah mezi mýty a přeformulovanou skutečností.
- VIII Příběh, přírodní památky a náboženské obřady mýtické osobnosti Atu'a'ine, Aturamo'a a jejich sestra Sinatemubadiye'i. Další kameny stejné přírodní tradice.

Kapitola XIII

NA PLÁŽI SARUBWOYNA str. 334

- I Zastávka na pláži. Magie krásy. Některá zaklínadla zde citována. Zařikávání ta'uya (lastury).
- II Magický začátek na Koya. Psychologická analýza této magie.
- III Tabu Gwara a zařikávání Ka'ubana'.

Kapitola XIV

KULA NA DOBU – TECHNICKÉ ASPEKTY VÝMĚNY str. 350

- I Recepte na Dobu.
- II Hlavní transakce kuly a vedlejší dary a výměny: nejdůležitější reflexe hybné síly kuly; regulace hlavní transakce vaga (vstupní dar) a yotile (dar na oplátku); doprošovací dary (pokala, kwaypolu, kayibutu, korotomna); zprostředkovatelské dary (basi) a poslední stvrzovací dary (kudu); ostatní předměty někdy vyměňovány během hlavní výměny kuly (doga, samakupa, beku); obchodní čest a etika kuly.
- III Průběh kuly na Dobu: ucházení se o partnera, kouzlo kwoygapani; vedlejší obchod; toulky Boyowanů v oblasti Dobu.

Kapitola XV

CESTA DOMŮ – RYBAŘENÍ A ZPRACOVÁNÍ MUŠLE KALOMY str. 366

- I Návštěvy na zpáteční cestě. Některé získané předměty.
- II Lov mušlí ostnovek (*Spondylus*) v laguně Sanaroa a v domácích vodách: jeho hlavní charakteristika a magie; mýtus Kaloma; následný výčet technických aspektů, obřadů a magie potápění pro mušle.
- III Technologie, ekonomika a sociologie výroby destiček a náhrdelníků z mušlí.
- IV Tanarere, vystavení úlovku; příjezd skupiny domů do Sinakety.

Kapitola XVI

RECIPROČNÍ NÁVŠTĚVA OBYVATEL DOBU NA SINAKETĚ str. 376

- I Uvalaku (obřadní expedice) z Dobu do jižní Boyowy: přípravy na Dobu a Sanaroa; přípravy na Gumasile; rozruch, šíření a sbíhání zpráv; příjezd dobuanského loďstva na Nabwageta.
- II Přípravy na Sinaketě na recepci navštěvující skupiny. Dobuané přijíždějí. Dějiště na místě Kaykuyawa. Obřadní recepce. Proslovy a dary. Třídenní pobyt Dobuanů na Sinaketě. Životní styl. Výměna darů a směna.
- III Návrat domů. Úspěchy vystavené při tanarere.

Kapitola XVII

KULA A MAGIE. str. 392

- I Podstata Boyowanské magie. Její sepětí se všemi životně důležitými aktivitami a se všemi vysvětlitelnými jevy skutečnosti.
- II–V Domorodé pojetí magie.
- II Metody dosažení její znalosti.
- III Domorodé představy o původních příčinách magie. Její prehistorický charakter. Nepřístupnost domorodcům spontánního pokolení v magii. Magie a moc člověka a nikoliv síla přírody. Magie a mýtus a jejich nadpřirozená atmosféra.
- IV Magické úkony: zaříkávadlo a rituál; vztah mezi těmito dvěma faktory; zaříkávadla vyslovená přímo bez doprovázejícího rituálu; zaříkávadla jednoduchým rituálem oplodnění; zaříkávadla doprovázená rituálem přemístění; zaříkávadla doprovázená vzýváním a obětováním; shrnutí tohoto šetření;
- V Místa, kde je magie uchovávána v lidském těle.
- VI Stav předvádějíciho. Tabu a dodržování rituálů. Sociologický postoj. Současný úpadek a magický původ.
- VII Definice opakující se magie. Systémy magie kánoí a magie kuly.
- VIII Abnormální nebo nadpřirozený charakter magie; emocionální reakce domorodců na určité formy magie; kariyala (magické znamení); úloha duchů předků; domorodá terminologie.
- IX Ceremoniální dějiště magie.
- X Instituce tabu podepřená magií. Kaytubutabu and kaytapaku.
- XI Nákup některých forem magie. Platby za magické služby.
- XII Stručné shrnutí.

Kapitola XVIII

MOCNÁ SLOVA V MAGII – NĚKTERÁ LINGVISTICKÁ DATA str. 428

- I Studium lingvistických dat v magii za účelem osvětlení domorodých představ o moci slov.
- II Text zaklínadla wayugo s jeho doslovným přepisem.

- III Lingvistická analýza tohoto zaklínadla s úvodní promluvou.
- IV Hlasová technika recitace zaklínadla: analýza tapwana (hlavní části) a dogina (závěrečné části).
- V Text zaklínadla Sulumwoya a jeho analýza.
- VI–XII Lingvistická data odkazující na ostatní zaklínadla zmíněná v tomto svazku a některé hlavní závěry.
- VI Zaklínadlo tokway a úvodní slovní spojení zaklínadel kánoí.
- VII Tapwana (hlavní část) zaklínadel kánoí.
- VIII Závěrečné části (dogina) zaklínadel.
- IX U'ula zaklínadel mwasila.
- X Tapwana a dogina těchto zaklínadel.
- XI Zaklínadla kayga'u.
- XII Shrnutí výsledků této lingvistické studie.
- XIII Látky používané v těchto magických rituálech.
- XIV–XVIII Analýzy některých nemagických lingvistických textů k ilustraci etnografické metody a domorodého způsobu uvažování.
- XIV Hlavní poznámky o některých aspektech této metody.
- XV Text č. 1, jeho doslovný a volný přepis.
- XVI Komentář.
- XVII Text č. 2 and 3 přepsaný a komentovaný od str. 428.

Kapitola XIX

- OSTROV KULA str. 464
- I To'uluwa, náčelník Kiriwiny na návštěvě Sinakety. Rozpad jeho moci. Některé neradostné reflexe ohledně poštilosti ničení domorodého uspořádání věcí a podrývání domorodých autorit, jak je nyní běžné.
 - II Dělení na „skupiny kula“; tři typy kuly, pokud se jedná o tuto část. Zámořská kula.
 - III Vnitrozemská kula mezi dvěma „skupinami kula“ a bez této jednotky.
 - IV “Skupiny kula” na Boyowě (Trobriandské ostrovy).

Kapitola XX

- EXPEDICE MEZI KIRIWINOU A KITAVOU. str. 478
- I, II Popis expedice směřující z Kiriwiny do Kitavy.
 - I Organizace dat a příprava terénu.
 - II Přípravy cesty. Odjezd z pláže Kaulukuba. Plavba. Shody a rozdíly mezi těmito expedicemi a dalšími mezi obyvateli Sinaketan, kteří cestovali na Dobu. Vstup do vesnice. Zvyk youlawada. Pobyt na Kitavě a návrat.
 - III So'i (svátek zemřelých) ve východní oblasti (od Kitavy do Muyuwy) a jeho spojení s kulou.

Kapitola XXI

- ZBÝVAJÍCÍ SOUČÁSTI A ODNOŽE KULY. str. 494
- I Rychlý průzkum tras mezi ostrovy Woodlark (Murua nebo Muyuwa) a skupinou Engineer a mezi druhým jmenovaným a Dobu.
 - II Běžný obchod provozovaný mezi těmito komunitami.
 - III Odnož kuly; obchodní výpravy mezi západními Trobriandami (Kavataria a Kayleula) a západními ostrovy d'Entrecasteaux.
 - IV Těžba mwali (mušle).
 - V Další odnože a prolínání kruhu kula. Vstup vaygu'a kuly do kruhu kula.

Kapitola XXII
VÝZNAM KULY..... str. 509

REJSTŘÍK str. 519

ÚVOD

PŘEDMĚT, METODY A ROZSAH VÝZKUMU

I

Obyvatelé pobřeží ostrovů Jižního Pacifiku až na výjimky jsou nebo před svým vyhynutím byli skvělí mořeplavci a obchodníci. Mnozí z nich stavěli velmi dokonalé typy velkých kánoí schopných plavby na širém moři a vydávali se na nich na dlouhé obchodní cesty nebo válečné a dobytelské výpravy. To platí také o Papuo-Melanésanech, kteří obývají pobřeží a odlehlé ostrovy Nové Guiney. Obecně je lze popsat jako odvážné námořníky, pracovitě výrobce a schopné obchodníky. Střediska výroby keramiky, kamenných nástrojů, kánoí, jemných košíků nebo cenných ornamentů jsou rozprostřena na několika místech v závislosti na dovednostech obyvatel, děděných kmenových tradicích a specifických vlastnostech dané oblasti. Proto se s tímto zbožím obchoduje na poměrně rozsáhlém území a někdy se dostává na stovky mil daleko.

Mezi různými kmeny lze vysledovat pevně dané formy výměny prostřednictvím jasně vymezených obchodních cest. Nejpozoruhodnější mezikmenové obchodní vztahy panují mezi kmenem Motu z oblasti Port Moresby a kmeny Papuánského zálivu. Motuové se plaví stovky mil v masivních, těžko ovladatelných kánoích, které se nazývají lakatoi, s charakteristickou plachtou ve tvaru krabího klepete. S sebou vozí keramické zboží a ozdoby z mušlí pro obyvatele Papuánského zálivu (v dřívějších dobách také kamenné čepele) a za ně výměnou dostávají ságo a těžké vydlabané kmeny, které Motuové následně používají k výrobě svých kánoí lakatoi.¹

Dále na východ podél jižního pobřeží žijí pracovití Mailuové, schopní mořeplavci, kteří prostřednictvím každoročních obchodních cest spojují východní část Nové Guiney s centrálním pobřežím.² Domorodí obyvatelé ostrovů a souostroví rozprostřených kolem East End jsou tedy v neustálém obchodním kontaktu. Výborně to ve své knize popisuje profesor Seligman, zejména co se týče bližších obchodních cest mezi různými ostrovy obývanými jižními Massimy.³ Existuje zde však ještě jiný, velmi rozsáhlý a značně složitý obchodní systém, jehož větve nesahají pouze k ostrovům kolem East End, ale pokrývají také Louisiady, ostrov Woodlark, Trobriandské souostroví a ostrovy d'Entrecasteaux. Tento systém zasahuje i do hlavní části Nové Guiney a má nepřímý vliv na několik dalších vzdálenějších oblastí, jako je ostrov Rossel a některé části severního a jižního pobřeží Nové Guiney. A právě tento obchodní systém, kterému se říká kula, je předmětem mé knihy. Jak dále uvidíme, jedná se o ekonomický fenomén značného teoretického významu. V kmenovém životě domorodých obyvatel v jeho dosahu hraje klíčovou roli – sami místní lidé si plně jeho význam uvědomují a spojují s ním své myšlenky, ambice i touhy.

II

Ještě před zahájením popisu samotného systému kula je třeba uvést, jaké metody byly použity při shromažďování etnografického materiálu. Výsledky vědeckého bádání v jakémkoliv odvětví by měly být popsány zcela objektivním a otevřeným způsobem. Nikoho by ani nenapadlo vést fyzikální nebo chemické experimenty bez podrobného popisu použitých přístrojů, způsobu pozorování, jejich počtu, časového harmonogramu a míry přesnosti, s jakou byl každý pokus veden. V méně exaktních vědeckých oborech, jako jsou biologie nebo geologie, toto sice nelze provést až tak doslova, ale každý badatel se bude co nejvíce snažit, aby čtenáře seznámil se všemi podmínkami, za jakých vedl daný experiment nebo učinil svá pozorování. V etnografii, kde objektivní záznam zmiňovaných údajů je snad ještě důležitější, však bohužel nebyl v minulosti dostatečně poskytován. Mnozí autoři plně neosvětlují své metodické postupy a jednotlivá zjištění předkládají, jako by přicházela z mlhavého neznáma.

Velmi snadno bychom mohli citovat uznávaná díla, která mají kolem sebe aureolu vědeckosti, a přitom jsou plná všeobecných tvrzení a čtenář se nikdy nedozví, na základě čeho autoři dospěli

ke svým závěrům. Nenalezneme v nich žádnou kapitolu nebo část, kde by se uvádělo, za jakých podmínek probíhala pozorování nebo sběr informací. Pouze takovéto etnografické zdroje mají podle mého názoru nezpochybnitelnou vědeckou hodnotu, protože pouze na jejich základě můžeme jasně rozlišovat na jedné straně mezi výsledky přímého pozorování, přímými výpověďmi domorodých obyvatel a výkladem a na straně druhé mezi dedukcemi autora ovlivněnými jeho úsudkem a psychologickým pohledem.⁴ K dispozici by měl být podobný přehled, jaký uvádíme dále v textu (část VI této kapitoly), aby čtenář mohl na první pohled co nejpřesněji odhadnout míru autorova osobního obeznámení s popisovanými skutečnostmi a hned viděl, za jakých okolností autor získával informace od domorodých obyvatel.

Žádný historik například nemůže očekávat, že jeho dílo bude vážně přijato, pokud bude tajit své zdroje a minulost líčit, jako by ji čelil z křišťálové koule. V etnografii je autor sám sobě kronikářem i historikem, jeho zdroje jsou sice snadno dosažitelné, ale zároveň těžko postižitelné a velmi komplexní, nejsou soustředěny v nehybných hmotných dokumentech, ale v chování a paměti žijících lidí. V etnografii je často obrovská vzdálenost mezi surovým materiálem, který badatel získává při svém pozorování, ve výpovědích domorodých obyvatel nebo z kaleidoskopu kmenového života, a mezi konečnou oficiální prezentací výsledků. Etnograf musí překonat tuto vzdálenost v průběhu mnoha namáhavých let, které uplynou od momentu, kdy vstoupí na odlehlou pláž a pokusí se navázat první kontakt s domorodými obyvateli, do chvíle, kdy začne psát konečnou verzi svých zjištěných výsledků. Stručný popis strastiplné cesty etnografa, tak jak jsem ji sám prožíval, snad toto přiblíží lépe než jakékoliv dlouhé abstraktní pojednání.

III

Představte si, že se najednou ocitnete sami s veškerým svým vybavením na tropické pláži blízko domorodé vesnice a člun nebo bárka, která vás přivezla, pomalu mizí v dáli. Příbytek máte domluven u jiného bělocha v sousedství, ať už obchodníka nebo misionáře, a tak nezbyvá, než se pustit hned do etnografické práce. Představte si dále, že jste začátečník bez předchozích zkušeností, bez někoho, kdo by vás mohl vést nebo vám pomoci. Jediný další běloch v okolí se totiž zrovna na místě nezdržuje nebo nemůže či nechce s vámi ztrácet čas. Přesně takto probíhalo mé zasvěcení do terénní práce na jižním pobřeží Nové Guiney. Velmi dobře si vzpomínám na dlouhé návštěvy vesnic v průběhu prvních týdnů, na pocit beznaděje a zoufalství, když se mi po mnoha tvrdošíjných, avšak marných pokusech, nijak nedařilo dostat se do skutečného kontaktu s domorodci nebo získat nějaký materiál. Na dlouhou dobu jsem pak upadal do malomyslnosti a zabořil jsem se do četby románů podobně, jako kdyby se někdo v záchvatu tropické deprese a nudy dal na pití alkoholu.

Představte si, jak vstupujete poprvé do vesnice, ať už sami nebo v doprovodu bílého průvodce. Pár domorodců se kolem vás seběhne, zejména pokud ucítí tabák. Ostatní, ti důstojnější a starší, zůstanou sedět na místě. Váš bílý průvodce už je zvyklý nakládat s domorodými obyvateli vlastním způsobem, nerozumí způsobu, kterým k nim chcete přistupovat vy jako etnograf, a ani se o něj příliš nezajímá. Tato první návštěva ve vás vzbudí nadějný pocit, že až se příště vrátíte sami, vše půjde snadněji. Tak jsem alespoň doufal já.

Když jsem se tedy vrátil, získal jsem si samozřejmě hned pozornost. Pár zdvořilostí v pidginizované angličtině na obou stranách a rozdávání tabáku vytvořily přátelskou atmosféru. Poté jsem se pokusil přejít k jádru věci. Chtěl jsem se na úvod vyhnout tématům, která by mohla vyvolat podezření, a proto jsem začal od „techniky“. Někteří domorodci zrovna něco vyráběli a bylo celkem snadné se na daný předmět podívat a získat název náradí, nebo dokonce odborné výrazy popisující pracovní postup, ale to bylo tak všechno. Je třeba si uvědomit, že pidginizovaná angličtina je velmi nepřesný nástroj pro vyjadřování myšlenek. Než se člověk naučí dobře formulovat otázky a chápat odpovědi, ovládá ho spíše nepříjemný pocit, že plynulá komunikace s domorodci takto nebude nikdy možná. Zpočátku jsem nebyl schopen s nimi vést podrobný a explicitní hovor. Věděl jsem, že nejlepším řešením bude začít sbírat konkrétní údaje, a proto jsem se pustil do sčítání obyvatel ve vesnici,

sestavoval jsem rodokmeny, zpracovával plány a mapoval příbuzenské vztahy. Tento materiál však k ničemu nevedl a nijak mi nepomohl lépe pochopit skutečnou mentalitu nebo chování domorodých obyvatel, protože se mi nedařilo zajistit jeho domorodý výklad a neumožnil mi ani hlubší ponor do kmenového života. Na téma jejich náboženství, magie nebo víry v kouzelnou moc jsem také nic nezískal, snad kromě pár umělých folklórních předmětů, a i tam byla hodnota zamlžena kvůli jazykovým problémům.

Informace od některých bílých obyvatel v oblasti měly sice svou hodnotu, ale zároveň byly z hlediska mé vlastní práce velmi odrazující. Vždyť tito lidé zde žili celé roky a měli nepřeberné množství příležitostí k pozorování domorodých obyvatel a k vzájemné komunikaci, a přesto o nich vlastně nic pořádného nevěděli. Jak jsem tedy mohl doufat, že se mi jen za několik měsíců nebo jeden rok podaří zjistit více než jim? Navíc způsob, jakým moji bílí informátoři hovořili o domorodcích a formulovali své názory, byl přirozeně poznamenán absencí jakéhokoliv vzdělání v oboru a nedostatkem důslednosti a přesnosti. Kromě toho u nich samozřejmě převažovaly velmi podjaté názory a předsudky, což je u běžných lidí zákonité, ať už se jedná o správce, misionáře nebo obchodníky, nicméně člověku, který touží po objektivním a vědeckém pohledu, jsou takové názory nanejvýš odpudivé. Zvyk přistupovat ke všemu, co etnograf považuje za skutečně závažné, se sebeuspokojivou lehkomyšlností; znehodnocování všeho, co považuje za vědecký poklad, tj. domorodou kulturu, duševní zvláštnosti a nezávislost – takovéto přístupy jsou známé z děl mnoha podřadných amatérů, a na tyto předsudky jsem také na místě narazil u většiny bílých obyvatel.⁵

A skutečně, při svém prvním etnografickém výzkumu na jižním pobřeží jsem se začal posouvat kupředu, až když jsem zůstal v oblasti sám. Podařilo se mi každopádně zjistit, v čem tkví tajemství úspěšné terénní práce. Jaké kouzlo tedy pomáhá etnografovi odkrýt skutečnou duši domorodých obyvatel a spatřit pravdivý obraz kmenového života? Úspěchu lze jako obvykle dosáhnout trpělivým a systematickým uplatňováním pravidel zdravého rozumu a známých vědeckých principů, rozhodně však ne prostřednictvím nějakého zázračného ošizeného postupu, který by vedl k požadovaným výsledkům bez jakéhokoliv úsilí nebo nesnází. Metodické principy lze shrnout do tří hlavních kategorií. Badatel musí mít samozřejmě zaprvé skutečně vědecké záměry a znát hodnoty a kritéria moderní etnografie. Zadruhé si musí zařídit dobré pracovní podmínky, tzn. především žít bez bělošské společnosti přímo mezi domorodými obyvateli. A konečně je třeba uplatňovat řadu specifických metod sběru, zpracování a ukládání důkazního materiálu. Ke každému z těchto tří stavebních kamenů terénního výzkumu je třeba podat ještě podrobnější vysvětlení a já začnu druhým předpokladem, protože ten je nejzákladnější.

IV

Patřičné podmínky pro etnografickou práci. Z tohoto hlediska, jak už bylo řečeno, je třeba umět se odstříhnout od bělošské společnosti a držet se v co nejužším kontaktu s domorodci. K tomu vede jediná cesta, totiž postavit si stan přímo v jejich vesnici (obrázek I a II). Je příjemné mít základnu v bělošském prostředí, už kvůli nákupům, a vědět, že máte k dispozici útočiště pro případ nemoci nebo přemíry domorodých vjemů. Musí však ležet dostatečně daleko, aby se nestala trvalým místem vašeho pobytu, ze kterého se budete pouze vynořovat v pravidelných intervalech, abyste si „vesnici odpracovali“. Vzdálenost by vám dokonce měla bránit i v tom, abyste ho mohli kdykoliv využívat k odpočinku. Domorodí obyvatelé totiž nejsou přirozenými společníky bělochů. Když s nimi pracujete několik hodin a díváte se, jak obdělávají své zahrady, shromažďujete folklórní materiál nebo hovoříte o zvycích, začnete samozřejmě toužit po společnosti sobě blízké. Pokud jste však ve vesnici sami a vše je velmi vzdálené, vydáte se třeba na hodinu na osamělou procházku, potom se znovu vrátíte a zcela přirozeně vyhledáte společnost domorodců – tentokrát jako útěchu před samotou, stejně jako by se jednalo o kohokoliv jiného. A díky tomuto přirozenému styku se naučíte je poznávat a mnohem lépe se seznámíte s jejich zvyky a názory, než kdyby vám je zprostředkovával placený a často znuděný informátor.

Mezi pouze sporadickými návštěvami domorodců a skutečným nepřerušovaným kontaktem je diametrální rozdíl. Co to tedy znamená? Pro etnografa může být život ve vesnici zpočátku nezvyklý, někdy nepříjemný, jindy až příliš dobrodružný a zajímavý, ale brzy se velmi přirozeně vyladí podle svého okolí.

Jakmile jsem se usadil v Omarakana (Trobriandské ostrovy), brzy jsem se začal svým způsobem podílet na vesnickém životě, těšil jsem se na významné nebo slavnostní události, zajímal jsem se o všeobecné dění a drobné vesnické příhody a každé ráno jsem se probouzel do dne, který pro mne začínal v podstatě stejně jako pro každého domorodce. Vylezl jsem ze své moskytiéry a vesnický život kolem mne se teprve probouzel, nebo všichni už naopak byli plně pohrouženi do své práce, to záleželo na času a také na sezóně, protože domorodci vstávají a začínají pracovat někdy dříve, jindy později podle potřeby. Při své ranní procházce vesnicí jsem viděl intimní detaily rodinného života – umývání, vaření, jedení. Mohl jsem si prohlédnout přípravu na každodenní práci – domorodci začínali vyřizovat své pochůzky nebo skupiny mužů a žen se už plně věnovaly výrobě (obrázek III). Hádky, vtipy, výjevy z rodinného života, události obvykle triviální, někdy dramatické, ale vždy významné vytvářely atmosféru jejich i mého každodenního života. Je třeba také připomenout, že vesničané mne viděli každý den, a proto už nebyli mou přítomností nijak znepokojeni, přestali se přetvařovat nebo kontrolovat a já jsem již nebyl rušivým prvkem kmenového života, který jsem zkoumal. S příchodem neznámého člověka do primitivního prostředí vždy dochází k ovlivňování, ale toto už pro mne neplatilo. Věděli, že do všeho strkám nos, dokonce i do věcí, o které by se nezajímal ani žádný dobře vychovaný domorodec, a proto mne dokonce začali vnímat jako nedílnou součást svého života, jako nutné zlo nebo nepříjemnost, která bývala vykoupena dávkami tabáku. Ať už se v průběhu dne dělo cokoli, vše bylo nablízku a nic nemohlo uniknout mé pozornosti. Rozruch kolem večerního příchodu šamana, pár hlučných, skutečně závažných hádek nebo sporů ve vesnici, různé nemoci, léčebné postupy, úmrtí, magické rituály, které bylo nutno vykonat, toto vše jsem nemusel nijak složitě vyhledávat, ani se obávat, že mi uniknou, protože vše se odehrávalo přímo přede mnou, u mého vlastního prahu (obrázek IV). Je třeba zdůraznit, že jakmile dojde k něčemu dramatickému nebo významnému, je ideální tuto událost okamžitě prozkoumat, protože domorodci nedělají nic jiného, než že o ní neustále hovoří. Jsou příliš rozrušení, aby vše dokázali udržet pod pokličkou, a příliš se o ni zajímají, než aby si snad z duševní lenosti nechávali podrobnosti pro sebe. Na druhou stranu jsem se samozřejmě dopouštěl opakovaného porušení etikety, na což mne domorodci, kteří už na mne byli zvyklí, vždy velmi rychle upozornili. Musel jsem se naučit jednat a do jisté míry jsem si osvojil cit pro domorodá pravidla slušného a neslušného chování. S jejich pomocí a také díky možnosti pobývat v jejich společnosti a účastnit se některých jejich her a kratochvílí jsem začal mít pocit, že jsem s nimi ve skutečném kontaktu, a to je tím hlavním předpokladem úspěšného terénního výzkumu.

V

Etnografovi však nestačí jen rozložit síť na správném místě a čekat, co se do nich chytí. Musí to být aktivní lovec, svou kořist k nim hnát a sledovat ji až do těch nejzazších koutů. Tak se dostáváme k aktivnějším metodám sběru etnografického materiálu. Na konci části III jsem se zmínil, že etnograf musí mít dobré znalosti nejmodernějších výsledků vědeckého bádání, jeho principů a cílů. Nebudu toto tvrzení dále nijak rozvíjet, pouze připojím jednu poznámku, aby nedošlo k nedorozumění. Dobrý přehled o teorii a nejnovějších poznatcích neznamená být zatížen „předpojatými názory“. Pokud se člověk vydá na expedici, aby si ověřil určité hypotézy, ale není schopen měnit své názory a ochotně se jich pod tíhou nových poznatků zbavovat, není třeba dodávat, že jeho práce bude bezcenná. Čím více otázek však s sebou do terénu ponese, čím více dokáže upravovat své teorie podle skutečnosti a vnímat vliv faktů na teorii, tím lépe bude připraven na svou práci. Předpojaté názory jsou škodlivé při každé vědecké práci. Hlavním věnem vědeckého myslitele je schopnost předvídat problémy a tyto problémy se pozorovateli poprvé odhalí při teoretickém studiu.

Práce Bastiana, Tylora, Morgana a německé „Volkerpsychologie“ přetavily starší nezpracované informace cestovatelů, misionářů a dalších a ukázaly nám, jak důležité je uplatňovat hlubší koncepce a zároveň se zbavovat těch nepropracovaných a zavádějících.⁶

Koncept animismu nahradil takové prázdné pojmy jako „fetišismus“ nebo „uctívání ďábla“. Pochopení systémů klasifikace vztahů otevřelo cestu skvělým a moderním vědeckým výzkumům domorodé kultury a společnosti, které v terénní práci vedla cambridgeská škola. Psychologická analýza německých myslitelů přinesla bohatou úrodu velmi cenných informací v podobě výsledků nedávné německé expedice do Afriky, Jižní Ameriky a Tichomoří, zatímco teoretické práce Frazera, Durkheima a dalších byly a jistě na dlouhou dobu ještě i budou velkou inspirací pro badatele v terénu, které povedou k novým výsledkům. V terénu se vědci zcela spoléhají na podněty pramenící z teorie. Sami však samozřejmě mohou také působit na poli teorie a při práci v terénu tohoto využívat. Ale jinak jsou tyto dvě funkce odděleny a v průběhu výzkumu musejí být odděleny jak v čase, tak z hlediska pracovních podmínek.

Jakmile se vědecký zájem obrátí na oblast, které se dosud věnovali pouze zvědaví amatéři, a začne ji zpracovávat, dřívější chaos a nekonvenčnost vystřídá pravidlo a pořádek. A toto platí také o etnologii. Dokázala přeměnit senzační, divoký a nevypočitatelný svět „divochů“ v řadu dobře zorganizovaných společenství, která se řídí zákony a chovají se a uvažují podle pevných principů. Výraz „divoch“, ať už měl původně jakékoliv konotace, se spojuje s představami bezuzdné svobody, nepravidelnosti, s něčím skutečně svérázným. Lidé si běžně představují, že domorodci žijí v ochranné náruči přírody, více méně podle svých možností a chuti a jsou otroky podivných a fantasmagorických náboženství a představ. Moderní věda naopak ukazuje, že jejich sociální instituce mají velmi jasnou strukturu, že veřejné i soukromé vztahy se řídí autoritou, právem a pořádkem, přičemž v osobních vztazích se projevuje velmi silný vliv složitých příbuzenských a klanových vazeb. Ve skutečnosti jsou všichni součástí husté sítě povinností, funkcí a výsad, které odpovídají zpracované kmenové, komunitní a příbuzenské struktuře (viz obrázek IV). Jejich názorům a zvykům rozhodně nechybí určitá konzistence a jejich znalost okolního světa je jim dostatečnou oporou v mnoha náročných počinech a aktivitách. Domorodé umělecké tvorbě nechybí význam ani krása. Rozhodně jsme dnes v moderní etnografii velmi vzdáleni pojetí, které v minulosti představoval jeden uznávaný vědec, když na otázku ohledně mravů a zvyků domorodců slavně odpověděl: „Zvyky žádné, mravy bestiální.“ Dnešní věda má k dispozici příbuzenské tabulky, genealogie, mapy, plány a diagramy. Jedná se o rozsáhlou a velkou disciplínu, která dokáže popsat složení kmene, klanu nebo rodiny a vykresluje nám obraz domorodců jako osob, které se drží pravidel slušného chování. Život u dvora ve Versailles nebo u španělského dvora by podle nich nesnesl srovnání a zdál by se nevázaný a snadný.⁷

Proto hlavním cílem etnografické terénní práce je poskytnout jasný a solidní popis společenského zřízení a rozlišit řád a pravidla všech kulturních jevů od irelevantních aspektů. Kostru kmenového života je však třeba nejprve poznat. Hlavním úkolem etnografa je všechny jevy především důkladně prozkoumat a nevybírat si pouze ty senzační, výjimečné, nebo dokonce legrační či podivné. Doba, kdy se tolerovalo vykreslování domorodců jako pokroucených a dětinských karikatur člověka, dávno pominula. Takový obrázek není pravdivý a, jako mnoho jiných klamů, byl vyvrácen vědou. Etnograf v terénu musí vážně a střízlivě postihnout všechny jevy a každý aspekt kmenového života a přistupovat bez rozdílu ke skutečnostem, které se mu zdají běžné, fádni a obyčejné stejně jako překvapivé nebo neobvyklé. Výzkum také musí pokrýt i celou kmenovou kulturu ve všech jejích aspektech. Konzistence, řád a pravidla, které se u každého aspektu odkryjí, pak pomohou spojit vše do jednoho jasného celku.

Etnograf, který se rozhodne zkoumat pouze náboženství, technologii nebo společenskou organizaci, takto jen uměle vymezuje pole zkoumání a bude v důsledku ve své práci významně znevýhodněn.

VI

Výše zmíněné velmi obecné pravidlo jsme tímto již dostatečně popsali a nyní se můžeme soustředit na podrobnější posouzení metody. Úkolem etnografa v terénu, jak už bylo uvedeno, je popsat všechna pravidla a zásady kmenového života, vše stálé a trvalé, sestavit anatomii jejich kultury a složení společnosti. Tyto skutečnosti, ačkoliv jsou jasně dané a vymezené, však nejsou nikde zformulované. Neexistuje žádný sborník písemných nebo explicitně podaných zákonů a veškeré kmenové tradice i celá společenská struktura jsou vtěleny do toho nejhůře postižitelného materiálu, totiž do člověka. Tyto zákony však nejsou s konečnou platností formulovány dokonce ani v lidské mysli nebo paměti. Domorodci dodržují požadavky kmenového kodexu, ale nerozumí jim. Stejně tak se řídí svými instinkty a impulzy, ale nejsou schopni popsat ani jedno pravidlo psychologie. Veškerý řád domorodých institucí je automatickým výsledkem propojení duševních sil tradic a fyzických podmínek okolního prostředí. Ostatně stejně tak i prostý člen jakékoliv moderní instituce, ať už je to stát, církev nebo armáda, je sice její součástí a náleží k ní, ale nemá přehled o výsledné souhrnné činnosti celku a už vůbec ne o její organizaci, a proto by bylo marné pokoušet se s domorodci rozebírat abstraktní a sociologické otázky. Je tu však rozdíl. V naší společnosti má každá moderní instituce své vzdělané členy a historiky, své archivy a dokumenty, zatímco v domorodé společnosti nic takového neexistuje. Proto je třeba nalézt nějaký prostředek, jak tento problém vyřešit. Úkolem etnografa je tedy shromáždit konkrétní důkazní materiál a vyvodit obecné závěry. Na první pohled se to zdá samozřejmé, ale dokud etnografický terénní výzkum nedostal vědecký základ, rozhodně se tímto způsobem nepostupovalo. Navíc z praktického hlediska není nijak snadné tuto metodu konkrétně aplikovat a uplatňovat ji systematicky a důsledně.

Nemůžeme se sice domorodců ptát na abstraktní a obecná pravidla, ale můžeme alespoň zjistit, jak by se přistupovalo ke konkrétním případům. Pokud například chceme vědět, jak by řešili nějaký zločin nebo jak by ho potrestali, nemá smysl pokládat všeobecnou otázku: „Jak trestáte zločince?“. Na vyjádření odpovědi by nebylo možné ani najít slova, ať už v domorodé řeči nebo v pidginizované angličtině. Pokud si ale představíme nějaký konkrétní případ, nebo ještě lépe, když se něco konkrétního skutečně stane, domorodce to podnítl k vyjádření názoru a poskytnou spoustu informací. Pokud opravdu k nějakému činu dojde, spustí se velká debata, zazní slova rozhořčení, domorodci začnou zaujímat stanoviska a přiklánět se na jednu nebo na druhou stranu a veškerá komunikace bude s největší pravděpodobností obsahovat také mnoho konkrétních názorů a morální kritiku a odhalí společenské mechanismy, které daný čin spustil. A pak už je snadné, aby se domorodci rozhovořili o jiných podobných případech, aby si vzpomněli na další skutečné situace a popsali všechny dopady a aspekty. Na základě tohoto materiálu, který musí pokrývat co nejširší škálu jevů, pak lze pomocí indukce vyvodit závěry. Mezi vědeckými metodami a přístupem, který vychází pouze z uplatňování zdravého rozumu, je jistý rozdíl. Badatel musí především zajistit mnohem větší ucelenost a podrobnost svého průzkumu a zároveň postupovat s až pedantickou systematickostí a metodičností. Vědecky vzdělaný člověk se také bude při svém šetření držet jen těch skutečně relevantních otázek, aby dosáhl výsledků opravdového významu. Vždyť smyslem vědeckého školení je právě poskytnout empirickému badateli jakési vnitřní duševní schéma, kterého se pak může držet a podle něhož určuje směr dalšího výzkumu.

Vraťme se ale k našemu příkladu. Debata o celé řadě konkrétních případů odhalí etnografovi společenský mechanismus pro určování trestu. A to je jedna část nebo jeden aspekt kmenové autority. Představme si dále, že podobným způsobem inference z konkrétních údajů se badatel dostane k pochopení dalších charakteristik domorodého života, jako jsou např. vůdcovské role v průběhu válek, v hospodaření, při organizování slavností – získá tak najednou všechny údaje potřebné k zodpovězení otázek ohledně kmenové vlády a společenské autority. Při skutečné terénní práci se srovnáním nashromážděných dat často odhalí jisté mezery a nedostatky, což pak vede k dalšímu výzkumu.

Z vlastní zkušenosti mohu říci, že velmi často se problém zdál vyřešen a vše působilo jasně a srozumitelně až do chvíle, než jsem začal psát krátký předběžný přehled výsledků. Teprve tehdy jsem spatřil obrovské nedostatky, které ukazovaly, kde leží nové problémy, a vedly mne k další práci. Ve skutečnosti jsem věnoval několik měsíců mezi první a druhou expedicí a něco přes rok před třetí pročitáním všech materiálů a přípravou k publikaci. Pokaždé jsem se dostal do bodu, když už část byla téměř zpracována k vydání, ale pokaždé jsem věděl, že budu muset vše znovu přepsat. Takovéto vzájemné obohacování a spojení konstruktivní práce s pozorováním bylo však velmi cenné a jiným způsobem bych se zřejmě ani nedostal kupředu. Uvádím tento svůj osobní příběh, abych ukázal, že výše uvedené informace nejsou jen pouhou prázdnou metodou, ale výsledkem vlastní zkušenosti. Tato kniha popisuje rozsáhlou instituci a celou řadu souvisejících aktivit a aspektů. Každému, kdo se nad tímto tématem zamyslí, určitě bude jasné, že informace o tak složitém a rozvětveném jevu by nebylo možno získat žádným přesným a uceleným způsobem, pokud by nedocházelo k neustálému vzájemnému působení konstruktivní práce a empirického ověřování. Ve skutečnosti jsem osnovu instituce kula sepsal v terénu i v přestávkách mezi expedicemi nejméně šestkrát a pokaždé jsem narazil na nové problémy a překážky.

Shromažďování konkrétních dat k širokému spektru skutečností je tedy jedním z hlavních aspektů metodiky pro práci v terénu. Úkolem není získat jen pár příkladů, ale pokud možno vyčerpát všechny dostupné případy. A při hledání takových případů bude badatel nejúspěšnější, když jeho mentální schéma, bude nejjasnější. Pokud však charakter shromažďovaného materiálu dovolí, je třeba toto duševní schéma změnit v reálné a vytvořit z něj diagram, plán nebo ucelenou synoptický přehled všech případů. Již dlouhou dobu ve všech více méně dobrých moderních publikacích o domorodcích očekáváme, že budou obsahovat celkový soupis nebo přehled příbuzenských vztahů a termínů s relevantními údaji a že se nebudou soustředit pouze na několik zvláštních nebo nezvyklých vztahů nebo projevů. Pokud při zkoumání příbuzenských vztahů sledujeme jednu větev za druhou, získáme tak genealogickou tabulku. Tuto metodu již v minulosti používali někteří přední badatelé, např. Munzinger a Kubary, pokud si správně vzpomínám, a k dokonalosti ji ve své práci dovedl Dr. Rivers. Stejně tak i při zkoumání konkrétních údajů o ekonomických transakcích, když se snažíme zmapovat historii nějakého cenného předmětu a poznat způsob jeho oběhu, nás princip úplnosti a důkladnosti povede k sestavení transakčních tabulek, jako je tomu například v pracích profesora Seligmana.⁸ Právě díky inspiraci od profesora Seligmana jsem dokázal odhalit ty nejsložitější a nejpodrobnější pravidla kuly. Metoda převodu informací (pokud je to možné) na diagramy nebo souhrnné tabulky by se měla uplatňovat při zkoumání v podstatě všech aspektů domorodého života. Všechny typy ekonomických transakcí lze analyzovat tak, že budeme sledovat skutečné související případy a zaznamenávat je do synoptického diagramu. Také pro všechny dary, které jsou v dané společnosti tradiční, je třeba sestavit tabulku. Dále by měl být zpracován přehled společenských, obřadných a ekonomických definic každého předmětu. Graficky se mohou zpracovat také systémy magických obřadů, typy právních aktů a další jevy, přičemž každý zápis lze synopticky definovat pod celou řadou nadpisů. Kromě toho je k dispozici samozřejmě také genealogický přehled každé komunity, který je třeba důkladně prostudovat, dále rozsáhlé mapy, plány a diagramy odrážející vlastnictví půdy, lovecké a rybářské výsady atd. – to vše jsou základní dokumenty etnografického výzkumu.

Genealogie je v podstatě synoptický přehled řady souvisejících příbuzenských vztahů. Její hodnota pro výzkum tkví v tom, že umožňuje badateli, aby otázky, které si klade sám abstraktně, mohl položit v konkrétní formě domorodému informátorovi. Má navíc také dokumentární hodnotu, protože obsahuje velké množství ověřených údajů seskupených podle přirozených vazeb. Synoptický diagram magie plní stejnou funkci. Používal jsem ho jako nástroj výzkumu, když jsem chtěl například zjistit podrobnosti ohledně magické moci. Měl jsem ho před sebou a mohl jsem snadno a pohodlně procházet položku po položce a zapisovat relevantní praktiky a názory ke každé z nich. Odpověď na můj abstraktní problém jsem pak získal pomocí obecného úsudku ze všech jednotlivých případů.

Tento postup je popsán v kapitolách XVII a XVIII.⁹ Nemohu zde toto téma dále rozebírat. Taková diskuse by si vyžadovala, abychom objasnili některé další rozdíly, např. mezi schématem konkrétních reálných údajů, jako je genealogie, a schématem shrnujícím hlavní rámec nějakého zvyku nebo víry, jako je např. schéma magického systému.

Vraťme se ještě k tématu metodické otevřenosti zmíněné v části II. Chtěl bych dodat, že prezentování dat v konkrétní a tabulkové podobě je třeba uplatnit nejprve na samotného etnografa. Má-li si získat důvěru, je etnograf povinen jasně a výstižně a v tabulkové podobě ukázat, co jsou jeho vlastní přímá pozorování a co nepřímé informace, protože tyto dvě skupiny tvoří základ jeho zprávy. Tabulka na následující straně poslouží jako ukázka takového postupu a pomůže čtenáři získat obrázek o důvěryhodnosti tvrzení, která si chce ověřit. Díky této tabulce a mnoha dalším odkazům v textu ohledně toho, jakým způsobem, za jakých podmínek a s jakou mírou přesnosti jsem dospěl ke konkrétní informaci, doufám nebudou žádné pochybnosti o zdrojích této knihy.

Chronologický přehled událostí v oblasti Kula, kterých se účastnil autor:

PRVNÍ EXPEDICE, srpen 1914 – březen 1915

Březen 1915. Ve vesnici Dikoyas (ostrov Woodlark) spatřeno několik obřadů rituálních obětí. Získány předběžné informace.

DRUHÁ EXPEDICE, květen 1915 – květen 1916

Červen 1915. Návštěva kabigidoya přijíždí z Vakuty do Kiriwiny. Zaznamenáno její kotvení v Kavatarii a muži spatřeni v Omarakaně, kde byly také shromážděny informace.

Červenec 1915. Několik skupin ze země Kitava na pláži v Kaulukubě. Lidé vyslechnuti v Omarakaně. V tomto období shromážděno mnoho informací.

Září 1915. Neúspěšný pokus o plavbu do Kitavy s To'uluwou, náčelníkem v Omarakaně.

Říjen – listopad 1915. Zaznamenán odjezd tří expedic z Kiriwiny do Kitavy. To'uluwa pokaždé přiváží domů úlovek mwali (mušlí).

Listopad 1915 – březen 1916. Přípravy na velkou expedici z Kiriwiny na ostrovy Marshall Bennett. Stavba kánoe, oprava kánoe, výroba plachet v Omarakaně, spuštění, tasasoria na pláži v Kaulukubě. Zároveň probíhá sběr informací o expedici a souvisejících aspektech. Získány některé magické texty o stavbě kánoí a dalších magických systémech kuly.

TŘETÍ EXPEDICE, říjen 1917 – říjen 1918

Listopad 1917 – prosinec 1917. Pevninská část kuly, informace získány v Tukwaukwa.

Prosinec – únor 1918. Výpravy z Kitavy přijíždějí do Wawely. Sběr informací o yoyova. Získány informace o magii a kouzlech Kaygau.

Březen 1918. Přípravy v Sanaroe; přípravy na ostrovech Amphlett, flotila Dobuanů připlová na Amphletty. Sledování výpravy uvalaku z Dobu do Boyowy.

Duben 1918. Jejich příjezd, přijetí v Sinaketě, výměny kula, velké mezikmenové setkání. Získány některé magické formule.

Květen 1918. Výprava z Kitavy spatřena ve Vakutě.

Červen – červenec 1918. V Omarakaně ověřeny a rozšířeny informace o magii kula a zvycích, zejména s ohledem na východní větve.

Srpen – září 1918. V Sinaketa získány magické texty.

Říjen 1918. Informace získány od řady domorodců v Dobu a v oblasti jižních Massimů (přezkoumány v Samarai).

Jako shrnutí hlavního metodického postupu je třeba uvést, že každý úkaz by měl být prostudován v co největší možné šíři svých konkrétních projevů a prostřednictvím uceleného výzkumu všech

detailních příkladů. Výsledky by pokud možno měly být shrnuty formou nějakého synoptického schématu, které pak poslouží jako nástroj výzkumu a zároveň bude prezentováno jako etnologický dokument. Pomocí těchto dokumentů a výše popsaného výzkumu zaznamenaných skutečností lze sestavit jasný náčrt rámce domorodé kultury v nejšířím smyslu i složení celé společnosti. Tuto metodu lze nazvat metodou statistické dokumentace pomocí konkrétních důkazů.

VII

Není třeba dodávat, že v tomto ohledu vědecká terénní práce daleko předčí i ty nejlepší amatérské výkony. Je tu ovšem jedna věc, ve které amatéři často excelují. Vynikají v prezentaci důvěrných doteků domorodého života, ve zprostředkování takových jeho aspektů, se kterými se lze obeznámit jedině blízkým dlouhodobým kontaktem s původními obyvateli. Určité výstupy vědecké práce – zejména té, které se říká „výzkumná“, nám dávají takřikajíc vynikající kostru kmenového uspořádání, ale už ne svaly a krev. Dozvíme se mnoho o systému jejich společnosti, ale to nám neumožňuje vidět nebo představit si reálné projevy lidského života, hladký tok každodenních úkonů ani jeho občasně vzrušující zčeření o slavnostech nebo při nějaké jednotlivé mimořádné události. Když zpracováváme pravidla a zásady domorodých zvyků a na základě sběru dat pro ně zjišťujeme konkrétní zákonitosti, uvědomíme si, že sama tato přesnost je skutečnému životu cizí, protože ten se nikdy přísně nedrží žádných pravidel. Je tedy nutné pozorovat také způsob, jakým se ten který zvyk vykonává, chování domorodců při dodržování oněch pravidel, které etnograf tak přesně formuloval, i výjimky z pravidel, jež se u sociologických jevů téměř vždy vyskytují.

Pokud se všechny závěry zakládají pouze na tvrzeních dotazovaných osob nebo jsou vyvozeny z objektivních dokumentů, je ovšem nemožné doplnit je aktuálně pozorovanými údaji o skutečném chování. A právě proto některé práce amatérů, kteří mezi domorodci pobývají dlouhodobě, např. vzdělaných obchodníků, plantážníků, zdravotníků, úředníků a v neposlední řadě těch pár inteligentních a nepředpojatých misionářů, kterým etnografie tak mnoho dluží, překonávají ve výstižnosti a sugestivnosti většinu čistě vědeckých zpráv. Pokud však školený terénní pracovník žije v podmínkách, jak jsme je popsali výše, je v daleko lepším postavení ohledně opravdového kontaktu s domorodci než kterýkoliv jiný bílý usedlík. Protože z těch ani jeden nežije (až na velmi krátká období) přímo v domorodé vesnici a všichni se věnují svým vlastním záležitostem, které zabírají značnou část jejich času. Navíc jestliže takový usedlík naváže aktivní styky s domorodcem jako obchodník, misionář nebo úředník, pokud jej má změnit, ovlivnit nebo využít, pak už sama tato okolnost znemožňuje opravdové nezaujaté pozorování a už předem vylučuje naprostou upřímnost, alespoň v případě misionářů a úředníků.

Pokud žijete ve vesnici a nemáte na práci nic jiného než sledovat život původních obyvatel, vidíte jejich zvyky, rituály a transakce znovu a znovu, vidíte příklady jejich víry, jak jí skutečně žijí, kostra abstraktní stavby brzy zaplní masem a krví skutečného domorodého života. Proto etnograf pracující za výše popsaných podmínek může k holému náčrtu kmenového uspořádání dodat něco podstatné, může jej doplnit všemi těmi detaily chování, prostředím a průvodními jevy. Dokáže v každém případě stanovit, zda je nějaký akt veřejný, nebo soukromý; jak probíhá a jak vypadá veřejné shromáždění; je schopen posoudit, zda je událost běžná, nebo jedinečná a vzrušující; zda domorodci vnášejí do určitého aktu velký díl duchovnosti, nebo jej vykonávají pro zábavu; jestli něco dělají ledabyly, nebo s velkým zaujetím a odhodláním.

Jinými slovy, existuje celá řada významných jevů, které nemohou být zaznamenány dotazováním, ale musí být pozorovány v jejich průběhu. Nazvěme je nezměřitelné veličiny skutečného života. Patří sem takové věci jako rutina pracovního dne člověka, detaily jeho péče o tělo nebo příprava a konzumace jídla; tón konverzace a společenského života u vesnického ohně, existence silného přátelství nebo animozity, sympatií a antipatií mezi lidmi; nenápadný, přesto patrný způsob, jakým se v chování jednotlivce odráží jeho marnivost a ctižádost a jak na ně reaguje okolí. Všechny tyto skutečnosti mohou a měly by být vědecky formulovány a zaznamenány, ale je nutné, aby se to

nedělalo povrchní registraci detailů, což je obvyklá praxe neškolených pozorovatelů, ale se snahou proniknout do postojů, které jsou těmito detaily vyjádřeny. A právě z tohoto důvodu práce vědecky školených pozorovatelů, jakmile se vážně zaměří na studium tohoto aspektu, přinese, jak věřím, výsledky mimořádné hodnoty.

Skutečně, pokud máme na paměti, že tato nezměřitelná, přesto důležitá fakta opravdového života jsou součástí reálného jádra společenského tkaniva, že jsou v nich vetkány nespočetné nitky, které drží pohromadě rodinu, klan, vesnickou komunitu, kmen – pak se jejich význam stane jasným. Více vykrystalizovaná sociální pojiva, jako jsou určité rituální, ekonomické nebo právní povinnosti, závazky, obřadné dary a formální znamení úcty, jsou sice pro toho, kdo je studuje, stejně důležité, ale sami zainteresovaní jedinci je jistě pociťují méně silně. Kdybychom to měli vztáhnout na sebe, všichni víme, že „rodinný život“ pro nás znamená především atmosféru domova, všechny ty nespočetné malé akty a pozornosti, kterými se vyjadřuje náklonnost a vzájemný zájem, ty malé preference a malé antipatie, které vytvářejí intimitu. Že po této osobě budeme možná dědit a jiné zase budeme muset kráčet za pohřebním vozem, to sice patří k definici „rodiny“ a „rodinného života“ z pohledu sociologie, ale tyto skutečnosti obvykle stojí daleko v pozadí, když si jako jednotlivci uvědomíme, čím pro nás rodina doopravdy je.

Přesně to samé platí i pro domorodou komunitu, a pokud etnograf chce čtenáři přiblížit skutečný život původních obyvatel, nesmí to v žádném případě zanedbat. Ani jeden aspekt, intimní či právní, by se neměl přehlížet. A přece v etnografických pracích zpravidla nenacházíme oba, ale buď jeden, nebo druhý, přičemž ten intimní skoro nikdy nebyl řádně pojednán. Ve všech společenských vztazích – mezi obyčejnými příslušníky jednoho kmene, mezi nepřátelskými nebo přátelskými členy různých kmenů, při shromážděních kvůli jakékoliv společenské záležitosti – vždy je tu přítomna i tato intimní stránka, která se projevuje v typických detailech vzájemného styku, ve stylu jejich chování v přítomnosti toho druhého. Tato stránka se liší od ustáleného, vykrystalizovaného právního rámce vztahů a má nárok na to, aby se studovala a popsala.

Zrovna tak, když studujeme osobité akty kmenového života, jako jsou obřady, rituály, slavnosti atd., musí být vedle popisu těchto událostí uvedeny i detaily o stylu chování. Jak je to důležité, můžeme doložit na jednom příkladu. Mnoho bylo řečeno a napsáno o pozůstatcích minulosti, přežitcích. Ovšem nic nevyjadřuje přežitost nějakého aktu tak dobře jako právě průvodní chování jeho účastníků, způsob, jakým se vykonává. Vezměme si jakýkoliv příklad z naší vlastní kultury – ať už je to okázalost a lesk nějakého státního ceremonálu, nebo nějaký pitoreskní zvyk, který dodržují pouliční rošťáci – jeho „popis“ vám neřekne, zda daný rituál stále naplno žije v srdcích těch, kdo jej vykonávají, nebo při něm asistují, nebo zda jej považují za něco přežitého, co udržují při životě jenom kvůli tradici. Ovšem pozorujte a soustřeďte se na chování účastníků, a stupeň vitality aktu bude hned jasný. Není pochyb, že způsob a typ chování pozorovaný při provádění nějakého aktu je ze všech aspektů sociologické nebo psychologické analýzy nejdůležitější. Chování je opravdu fakt, a to fakt relevantní a takový, který lze zaznamenat. A skutečně pošetilý a krátkozraký by byl vědec, který by prošel kolem celé třídy jevů připravených k sebrání, a nechal je ležet – i kdyby v daný moment neviděl, jak by se daly teoreticky využít.

Pokud jde o konkrétní metodu pozorování a zaznamenávání těchto nezměřitelných veličin skutečného života a typického chování v terénu, je nesporné, že osobní chyby při pozorování sem vstupují výrazněji než při shromažďování jasně vyhraněných etnografických údajů. Ovšem i tady musí být hlavní snahou nechat fakta mluvit za sebe. Když při každodenním obcházení vesnice zjistíme, že určité malé příhody, charakteristické formy konverzace, přijímání potravy nebo vykonávání práce (viz například obrázek III) se vyskytují znovu a znovu, měly by být zachyceny okamžitě. Rovněž důležité je, aby sběr a zaznamenávání dojmů začaly hned zkraje práce v dané oblasti. Protože určitých jemných zvláštností, které zapůsobí, pokud jsou nové, si přestáváme všimnout, jakmile se stanou povědomými. Jiné zase můžeme vnímat jenom tehdy, když už lépe známe místní podmínky. Etnografický deník, systematicky vedený po celé období práce v dané oblasti, bude ideálním nástrojem

takového studia. A pokud si etnograf bude vedle běžných a typických věcí pečlivě zaznamenávat drobné i výraznější odchylky, bude schopen označit dva extrémy, mezi nimiž probíhá to normální. Při pozorování obřadů nebo jiných kmenových událostí, jako je například výjev na obrázku IV, je nutno nejen zachytit ty procedury a detaily, které jsou tradicí a zvykem předepsány jako podstatná část daného aktu, ale etnograf musí pečlivě a přesně, jeden po druhém, zaznamenat také činy aktérů a diváků. Když na chvíli zapomene, že zná a chápe strukturu daného obřadu a co se jím sleduje, může se ocitnout jednoduše uprostřed shromáždění lidských bytostí, které se chovají vážně nebo vesele, se seriózním soustředěním nebo s unuděnou povrchností, které jsou buď ve stejné náladě, jak je vidí každý den, nebo na nejvyšším bodu vzrušení, a tak dále, a tak podobně. Když svou pozornost bude soustavně upírat na tuto stránku kmenového života, když se bude permanentně snažit o její zachycení a vyjádření jakožto reálného faktu, najde si do svých poznámek značné množství spolehlivého a působivého materiálu. Bude schopen „zasadit“ daný akt na pravé místo v kmenovém životě, to znamená ukázat, zda je výjimečný, nebo všední, zda se při něm domorodci chovají běžně, nebo se celé jejich chování mění. A také bude schopen tlumočit to svým čtenářům jasným, přesvědčivým způsobem.

Na druhé straně, v tomto typu práce je dobré, když etnograf někdy odloží fotoaparát, poznámkový blok a pero a sám se zapojí do dění. Může se přidat k hrám domorodců, může je následovat na jejich návštěvách a procházkách, sednout si s nimi, poslouchat a zapojit se do konverzace. Nejsem si jistý, jestli je tohle pro každého stejně snadné – slovanská povaha je možná přizpůsobivější a přírodnější než povaha Západoevropana – ale zatím co míra úspěchu může být různá, pokus může učinit každý. Z takových ponorů do života původních obyvatel – a podnikal jsem je často nejen ze studijních důvodů, ale protože každý potřebuje lidskou společnost – jsem si odnesl zřetelný pocit, že jejich chování, jejich způsob bytí při kmenových stycích všeho druhu se pro mne stal transparentnějším a pochopitelnějším než dříve. Všechny tyto metodologické poznámky budou opět doloženy na příkladech dále v knize.

VIII

Konečně přejdeme k třetímu a poslednímu cíli terénní vědecké práce, k poslednímu typu jevu, který by měl být zaznamenán, abychom získali úplný a adekvátní obraz domorodé kultury. Kromě stabilního nástinu kmenového uspořádání a vyhraněných kulturních rysů, to znamená kostry, kromě údajů o každodenním životě a běžném chování, což jsou takřikajíc maso a krev, je nutné ještě zaznamenat ducha – tedy názory, mínění a řečový projev domorodců. Protože v každém jednotlivém aktu kmenového života je, za prvé, rutina předepsaná zvyky a tradicemi, pak způsob, jakým se akt provádí, a konečně jeho výklad, zahrnující smýšlení domorodců. Člověk, který se podrobuje různým zvykovým povinnostem a dodržuje jejich tradiční průběh, tak jedná, protože je pobízen jistými impulzy, doprovázen určitými pocity a veden jistými ideami. Tyto ideje, pocity a impulzy jsou tvarovány a podmíněny kulturou, ve které je nacházíme, jsou tedy etnickou zvláštností dané společnosti. Proto je třeba pokusit se studovat je a zaznamenat.

Ale je to vůbec možné? Nejsou tyto subjektivní stavy příliš prchavé a bez tvaré? A i za předpokladu, že lidé obvykle v souvislosti s vykonáváním tradičních zvyků opravdu něco cítí, na něco myslí a zažívají určité psychické stavy, většina z nich jistě není schopna formulovat je, převést do řeči. Tento poslední problém si musíme samozřejmě připustit: při studiu faktů sociální psychologie může být opravdovým gordickým uzlem. Aníž bych se pokusil tento uzel rozetnout nebo rozvázat, tedy vyřešit jej teoreticky, a aniž bych dále vstupoval na pole všeobecné metodologie, pustím se hned do otázky praktických prostředků k překonání některých souvisejících těžkostí.

V první řadě je nutné stanovit, že tady musíme studovat stereotypní způsoby myšlení a cítění. Jako sociology nás nezajímá, co A nebo B cítí jako jednotlivci, v jednotlivých případech jejich osobních zážitků. Zajímá nás pouze to, co cítí jakožto členové dané komunity. V tomto postavení pak jejich duševní stavy získávají určitý punc, stávají se stereotypními účinkem institucí, ve kterých

žijí, vlivem tradice a folklóru, účinkem samotného prostředku myšlení, to jest jazyka. Společenské a kulturní prostředí, ve kterém se pohybují, je nutí myslet a cítit jistým způsobem. A tak muž, který žije v polyandrické komunitě, nemůže zakoušet stejné pocity žárlivosti jako striktní monogamista, ačkoliv nějaké prvky žárlivosti mu nebudou zcela neznámé. Muž, který žije v oblasti obchodního systému kula, nemůže být nastalo a sentimentálně připoután k některému svému majetku, i když si jej cení ze všeho nejvíc. To jsou jen hrubé příklady, lepší uvedeme dále v textu knihy.

Takže třetí příkazání terénní práce zní: Zjisti typické způsoby myšlení a cítění vztahující se na instituce a kulturu dané oblasti a formuluj výsledky co nejpresvědčivěji. Jaká bude metoda? Nejlepší etnografičtí autoři – sem patří opět cambridgeská škola s Haddonem, Riversem a Seligmanem, které řadíme mezi nejlepší anglické etnografy – se vždy snažili výroky největší důležitosti citovat slovo od slova. Uvádějí také termíny domorodé klasifikace; sociologické, psychologické a výrobní termini technici a podávají verbální formu domorodého myšlení tak přesně, jak jen dovedou. Ještě o krok dál může v tomto směru postoupit etnograf, který si do jisté míry osvojí domorodý jazyk a dokáže ho použít jako nástroj bádání. Když jsem uplatňoval kiriwinštinu, zprvu jsem si zapisoval rovnou překlad výroků. Byla v tom ale potíž: překlad často obral text o všechny významné charakteristiky, takže jsem postupně přešel k zapisování důležitých frází tak, jak byly řečeny – v domorodém jazyce. Jak se moje znalost jazyka zlepšovala, zaznamenával jsem si více a více v kiriwinštině, až nakonec jsem v tom jazyce zapisoval úplně všechno, slovo od slova každý výrok. Jakmile jsem dospěl do tohoto bodu, poznal jsem, že takto zároveň získávám hojný lingvistický materiál a sérii etnografických dokumentů, které by měly být nejen použity k napsání mé zprávy, ale také reprodukovány tak, jak jsem je zachytil.¹⁰ Tento corpus inscriptionum Kiriwiniensium mohu využít nejen já, ale všichni ti, kdo díky lepší schopnosti interpretovat je mohou objevit aspekty, které unikly mé pozornosti – právě tak jako jiná díla tvoří základ různých interpretací starověkých a prehistorických kultur; jenomže tyto etnografické zápisy jsou všechny rozluštitelné a jasné, skoro všechny byly plně a jednoznačně přeložené a prověřené z různých domorodých žijících zdrojů.

Na tomto místě není třeba se o daném předmětu dál šířit, protože dále v knize je mu věnována celá jedna kapitola (kapitola XVIII), kde jsou uvedeny i příklady textů v domorodém jazyce. Zmíněný Corpus bude samozřejmě vydán samostatně později.

IX

Naše úvahy tak naznačují, že k cíli etnografické práce v terénu se musíme přibližovat třemi cestami:

1. Organizace kmene a anatomie jeho kultury musí být zachyceny v konzistentním, srozumitelném nástinu. Prostředkem, jak takový nástin podat, je metoda konkrétní, statistické dokumentace.
2. V tomto rámci je třeba zaznamenat všechny nezměřitelné veličiny skutečného života a také typ chování. Tyto informace musí být shromážděny detailním pozorováním v blízkém kontaktu s domorodci, formou jakéhosi etnografického deníku.
3. Sběrka etnografických výpovědí, charakteristických příběhů, typických řečových projevů, folklórních prvků a zaklínacích formulí musí být zpracována jako corpus inscriptionum, jako dokumenty domorodé mentality.

Tyto tři přístupové linie vedou ke konečnému cíli, který by etnograf nikdy neměl ztratit ze zřetele. Tímto cílem je, stručně řečeno, uchopit hledisko domorodce, jeho vztah k životu, uvědomit si jeho vidění jeho světa. Musíme studovat člověka a to, co se ho týká nejdůvěrněji, to jest, jak je ovlivňován životem. V každé kultuře jsou hodnoty mírně odlišné: lidé aspirují na rozdílné cíle, řídí se rozdílnými podněty, touží po rozdílných formách štěstí. V každé kultuře nacházíme odlišné instituce, kterými člověk sleduje své životní zájmy, odlišné zvyky, kterými uspokojuje své touhy, odlišné kódy práva a morálky, které odměňují jeho ctnosti a trestají jeho selhání. Studovat instituce, zvyky a pravidla či studovat chování a mentalitu bez osobní touhy pocítit, čím tito lidé žijí, uvědomit si

podstatu jejich štěstí – to podle mého názoru znamená nechat si ujít největší odměnu, v jakou můžeme doufat při studiu člověka.

Tato obecná tvrzení budeme ilustrovat v následujících kapitolách. Uvidíme tam domorodého člověka v úsilí uspokojit určité touhy, dospět ke svému druhu hodnot, sledovat vlastní linii společenské ambice. Uvidíme, jak ho tradice hrdinských činů přivádí k nebezpečným a obtížným podnikům, uvidíme, jak následuje vábení své vlastní fantazie. Možná, že se při čtení záznamu těchto nám vzdálených zvyků náhle vynoří pocit solidarity s jeho úsilím a ambicemi. Možná, že odhalíme lidskou mentalitu a přiblížíme se k postoji, který jsme nikdy předtím nechápali. Možná, že uvědomění si lidské podstaty v podobě pro nás velmi vzdálené a cizí osvětlí i naši vlastní podstatu.

Takto, a jen tímto způsobem ospravedlníme pocit, že domorodým obyvatelům, jejich institucím a zvykům stálo za to porozumět, že jsme získali z kuly jakýsi profit.

1 V jazyce motu se tyto cesty nazývají hiri. Velmi jasně a podrobně je popsal kapitán F. Barton v knize *The Melanesians of British New Guinea*, C. G. Seligman, Cambridge, 1910, kap. VIII.

2 Srov. *The Mailu*, B. Malinowski, v *Transactions of the R. Society of S. Australia*, 1915; kap. IV, str. 612 až 629.

3 Viz též kap. XL.

4 Z hlediska metodologie vděčíme za zavedení skutečně vědeckého přístupu k tématu cambridgeské školy antropologie. Zejména v dílech Haddona, Riverse a Seligmana se zcela jasně odlišuje mezi dedukcí a pozorováním a čtenář si může velmi jasně představit podmínky jejich terénní práce.

5 Musím však velmi rychle dodat, že jsem poznal i pár milých výjimek. Zmíním jen své přátele – Billy Hancock z Trobriandských ostrovů, M. Raffael Brudo, obchodník s perlami, a misionář pan M. K. Gilmour.

6 Jak už je ve vědecké terminologii zavedeno, používám výraz etnografie pro empirické a deskriptivní výsledky bádání o člověku a výraz etnologie pro analytické a komparativní teorie.

7 Postoj tohoto legendárního „uznávaného vědce“, který považoval domorodce za bestiální a prosté veškerých zvyků, však není nic v porovnání s jedním současnějším autorem, který po mnoho let žil v úzkém kontaktu s jižními Massimy a řekl o nich: „... Učíme tvory neznalé zákona poslušnosti, učíme nelidské bytosti lásce a divochy, jak se změnit.“ Nebo: „Ve svém jednání se řídí pouze instinkty, sklony a nekontrolovanými vášněmi...“ „Neznalí zákona, nelidští a divocí!“ Větší překroucení skutečnosti by si nikdo nevymyslel, ani kdyby se snažil názory tohoto misionáře parodovat. Citován reverend C. W. Abel z London Missionary Society, *Savage Life in New Guinea*, nedatováno.

8 Například tabulky zobrazující oběh cenných sekyr, tamtéž, str. 531, 532.

9 Kromě přiložené tabulky, která až tak striktně nepatří k typu dokumentů, které mám na mysli, v této knize čtenář nalezne jen několik příkladů synoptických tabulek, např. seznam partnerů kuly zmíněných a analyzovaných v kapitole XIII, část II, dále seznam dárků v kapitole VI, část VI, které nejsou shrnuty v tabulce, ale pouze popsány, synoptické údaje o expedici kula v kapitole XVI a tabulku magické moci kuly v kapitole XVII. Nechtěl jsem vyprávění zatížit příliš mnoha schémata a raději si je nechávám připravené až do úplného zveřejnění své práce.

10 Brzy poté, co jsem si osvojil tento postup, jsem obdržel dopis od A. H. Gardniera, dobře známého egyptologa, který na mě naléhal právě v této záležitosti. Z pohledu egyptologa viděl ohromné možnosti pro etnografa získat podobné množství písemných zdrojů, jako nám byly zachovány ze starověkých kultur, včetně možnosti osvětlit je pomocí osobních znalostí úplného života těchto kultur.

ZEMĚ A OBYVATELÉ OBLASTI KULA

I

Kmeny, které žijí ve sféře obchodního systému kula, patří všechny – snad jen s výjimkou domorodců z ostrova Rossel, o kterých nevíme takřka nic – do stejné rasové skupiny. Tyto kmeny obývají nejvýchodnější cíp Nové Guiney a také ostrovy, roztroušené ve tvaru protáhlého souostroví, které pokračují ve stejné jihovýchodní linii jako pevnina, jako by přemostovaly mezeru mezi Novou Guineou a Šalamounovými ostrovy.

Nová Guinea je hornatý ostrovní kontinent s velmi těžko dostupným vnitrozemím i některými částmi pobřeží, kde korálové útesy, bažiny a skály prakticky znemožňují domorodým plavidlům přistát, či dokonce i přiblížit se. Taková krajina zjevně nenabízela všude stejné příležitosti k migracím, které se s největší pravděpodobností zasloužily o složení dnešního obyvatelstva tichomořských ostrovů. Snadno přístupné části pobřeží a odlehlých ostrovů jistě nabízely pohostinné přijetí imigrantům na vyšší úrovni vývoje; na druhé straně vysoké kopce, neprůchodné bažinaté roviny a pobřeží, kde přistání bylo obtížné a nebezpečné, poskytovaly domorodcům snadnou ochranu a odrazovaly příliv přistěhovalců.

Současné rozložení ras v Nové Guineji tyto hypotézy plně opravňuje. Mapa II ukazuje východní část hlavního ostrova a souostroví Nové Guiney a rasové rozložení domorodého obyvatelstva. Vnitrozemí pevninské části, nízko položené bažiny porostlé ságovníkem a delty v Papuánském zálivu – pravděpodobně větší část severního a jihozápadního pobřeží Nové Guiney – jsou obydleny „relativně vysokou, tmavou, kudrnatou“ rasou, kterou Dr. Seligman nazývá Papuánci, v kopcích pak žijí trpasličí kmeny. O lidech těchto kmenů, z bažin stejně jako z kopců, kteří jsou pravděpodobně praobyvateli této části světa, víme jen málo.¹ Protože se s nimi dále ve zprávě nesetkáme, přejdeme raději ke kmenům, které obývají přístupné části Nové Guiney. „Východní Papuánci, to jest obecně menší, světlejší kudrnaté rasy východního poloostrova Nové Guiney a přilehlých souostroví, je třeba pojmenovat, a protože je u nich dominantní melanéský prvek, můžeme je nazvat Papuo-Melanésané. V souvislosti s těmito východními Papuánci Dr. A. C. Hadon jako první rozpoznal, že přišli do země v důsledku ‚melanéské migrace do Nové Guiney‘, a dále, ‚že jediná cesta by nevysvětlovala některá záhadná fakta.‘² Papuo-Melanésané mohou být dále rozděleni na dvě skupiny – západní a východní, které v souladu s terminologií Dr. Seligmána budeme nazývat západní Papuo-Melanésané a Massimové. Právě s posledně jmenovanými se seznámíme na následujících stránkách.

Když se podíváme na mapu a budeme sledovat horopisné znaky východní Nové Guiney a její pobřežní linii, ihned uvidíme, že vysoké hlavní pohoří klesá mezi 149. a 150. poledníkem a v tom samém bodu, tedy na západním konci zátoky Orangerie, mizí také okrajový útes. To znamená, že nejvýchodnější část Nové Guiney s jejími souostrovími, jinými slovy země Massimů, je nejprístupnější oblastí a lze očekávat, že je obydlena homogenní rasou lidí, sestávající z imigrantů téměř nesmíšených s původním obyvatelstvem (srov. mapa II). „Skutečně, zatímco aktuální podmínky v massimské oblasti naznačují, že tam nedošlo k pomalému mísení nájezdníků se starším obyvatelstvem, zeměpisné rysy území západních Papuo-Melanésanů s jeho kopci, horami a bažinami jsou takové, že nájezdníci nemohli obsadit zemi rychle, ani se nemohli vyhnout tomu, aby nebyli ovlivněni původními obyvateli...“³

Předpokládám, že čtenář je obeznámen s citovanou prací Dr. Seligmána, kde je důkladný popis všech hlavních typů papuo-melanéské kultury a společnosti. Oblast kmenů východních Papuo-Melanésanů či Massimů však musíme popsat poněkud detailněji, protože právě v rámci této poměrně homogenní oblasti probíhá systém obchodování kula. Sféra vlivu kula a etnografická oblast massimských kmenů se ve skutečnosti téměř úplně překrývají, a tak můžeme mluvit o kultuře kula a kultuře Massimů takřka synonymicky.

II

Mapa III znázorňuje oblast Kula, to znamená nejvýchodnější cíp hlavního ostrova a souostroví ležící směrem na východ a severovýchod od něj. Jak říká profesor C. G. Seligman: „Tuto oblast lze rozdělit na dvě části – malý severní úsek zahrnující souostroví Trobriand, Marshall Bennet a Woodlark (Murua) a také množství menších ostrovů jako Laughlan (Nada), a pak mnohem větší jižní úsek, do kterého spadá zbytek oblasti Massimů (srov. str. 7).“

Toto rozdělení je na mapě III označeno tlustou čarou, která vymezuje severní část s ostrovy Amphlett, Trobriand, Woodlark, Marshall Bennet a Laughlan. Pokud jde o jižní úsek, považoval jsem za vhodné rozdělit jej ještě vertikálně na dvě části, přičemž na východ od dělicí čáry zůstává Misima, ostrovy Sud-Est a Rossel. Protože naše poznatky o této sekci jsou velmi nedostatečné, raději jsem ji z oblasti jižních Massimů vyloučil. V této vyloučené sekci jen domorodci ostrova Misima vstupují do systému kula, ale jejich účast bude hrát v následujícím popisu jen velmi malou roli. Západní sekci, a právě o této části budeme mluvit jako o oblasti jižních Massimů, tvoří v první řadě východní cíp pevniny s přilehlými ostrovy Sariba, Roge 'a, Side 'a a Basilaki; směrem na jih je to ostrov Wari, na východ důležité, i když malé souostroví Tubetube (Engineer Group) a na sever velké souostroví d'Entrecasteaux. Z něho nás více zajímá jen sektor ostrova Dobu. Kulturně homogenní kmeny jižních Massimů jsou vymezeny na mapě jako sektor V, kmeny v oblasti ostrova Dobu jako sektor IV.

Pokud se vrátíme k hlavnímu rozdělení na jižní a severní část, pak severní je obydlena jazykově i kulturně velmi homogenním obyvatelstvem, které jasně rozeznává svou vlastní etnickou jednotnost. Abychom dále citovali profesora Seligmána, toto obyvatelstvo „charakterizuje absence kanibalismu, který, dokud nebyl potlačen vládou, existoval ve všech částech teritoria; další zvláštností severních Massimů je, že v některých oblastech, byť ne ve všech, existují náčelníci, kteří mají značnou moc“ (srov. s. 7). Domorodci severní oblasti kdysi praktikovali – říkám kdysi, protože války už patří minulosti – otevřený, rytířský typ válečnictví, velmi odlišný od nájezdů jižních Massimů. Jejich vesnice jsou postaveny ve velkých kompaktních blocích a mají zásobárny potravin na pilotech, zatímco jejich poněkud nuzná obydlí stojí přímo na zemi. Jak je vidět na mapě, severní Massimy bylo nutné dále rozdělit na tři skupiny. První tvoří obyvatelé Trobriandských ostrovů neboli Boyowané (západní větev); druhou domorodci ostrovů Woodlark a Marshall Benett (východní větev); třetí je malá skupina domorodců z ostrovů Amphlett.

Druhou podskupinu kmenů v systému kula tvoří jižní Massimové, z nichž nás zajímá, jak jsem prve uvedl, zejména západní větev. Tito domorodci jsou menší postavy a obecně řečeno o dost méně atraktivního vzhledu než ti ze severu.⁴ Žijí v značně roztroušených komunitách, kde každý dům nebo skupina domů stojí ve svém vlastním hájku palem a ovocných stromů, izolovaně od ostatních. Kdysi to bývali kanibalové a lovci lebek a podnikali nečekané nájezdy na své nepřátele. Neexistuje u nich institut náčelnictví, autoritou v každé komunitě jsou její starší. Staví si složité konstruované a krásně zdobené domy na pilotech.

Pro účely této studie jsem považoval za nutné vyčlenit ze západní větve jižní skupiny Massimů dvě oblasti (jsou označeny jako IV a V na mapě III), protože jsou pro systém kula obzvláště důležité. Nesmíme ovšem zapomínat, že naše současné znalosti nám nedovolují žádnou konečnou klasifikaci jižních Massimů.

To je tedy všeobecná charakteristika severních a jižních Massimů ve zkratce. Dříve než v našem tématu postoupíme dál, bude vhodné podat sice krátký, ale přece jen detailnější náčrt každého z kmenů. Začnu tou nejjižnější oblastí a budu přitom sledovat pořadí, v jakém by do styku s jednotlivými oblastmi přišel návštěvník cestující z přístavu Moresby poštovním člunem. Takto jsem své první dojmy skutečně získal i já sám. Má osobní znalost různých kmenů je ovšem velmi nevyrovnaná: je založená na dlouhém pobytu mezi obyvateli Trobriandských ostrovů (sekce I); na měsíc trvajícím studiu oblasti ostrovů Amphlett (sekce III); na pár týdnech strávených na ostrově Woodlark neboli Murua (sekce II), v oblasti Samarai (sekce V) a na jižním pobřeží Nové Guiney

(rovněž sekce V); a na třech krátkých návštěvách ostrova Dobu (sekce IV). Mé znalosti některých ze zbylých lokalit patřících do systému kula jsou odvozeny jen z několika rozhovorů, které jsem vedl s místními lidmi, nebo jsou to informace z druhé ruky od bílých rezidentů. Mé osobní poznatky týkající se oblastí Tubetube, ostrovů Woodlark, Marshall Bennets a několika dalších jsou ovšem obohaceny pracemi profesora C. G. Seligmana.

Systém kula bude proto popsán takřkajíc z perspektivy území Trobriand. Tato oblast se v naší knize často nazývá svým domorodým jménem Boyowa a pro zdejší jazyk se užívá pojmenování kiriwinština, protože hlavní provincií oblasti je Kiriwina a její jazyk považují domorodci za standard. Ovšem hned dodávám, že při studiu systému kula v této sekci jsem samo sebou studoval i její přílehlé větve – mezi ostrovy Trobriand a Amphlett, mezi Trobriandy a Kitavou a konečně mezi Trobriandy a ostrovem Dobu; viděl jsem nejen přípravy na cestu a odjezdy v Boyowě, ale také příjezdy domorodců z jiných oblastí, a jednu nebo dvě takové expedice jsem sledoval osobně.⁵ Navíc, protože kula je mezinárodní záležitost, domorodci jednoho kmene vědí více o zvycích kula v cizině, než by věděli o jakémkoliv jiném tématu. A ve všech svých základních rysech jsou zvyky a kmenová pravidla výměny identické v celé oblasti, kde se kula uplatňuje.

III

Představme si, že se plavíme podél jižního pobřeží Nové Guiney směrem na východ. Asi uprostřed zátoky Orangerie se dostáváme na hranice oblasti Massimů, která běží od tohoto bodu směrem na severozápad, dokud nepřetne severní pobřeží blízko mysu Nelson (viz mapu II). Jak už jsme se zmínili, hranice oblasti obydlené tímto kmenem koresponduje s určitými geografickými podmínkami, jmenovitě se tam nevyskytují žádné přirozené vnitrozemské překážky ani nic, co by bránilo přistání. Ve skutečnosti právě zde se do oceánu ponořuje Velký bariérový útes a na pevnině končí hlavní horský řetězec, který se táhne až sem, vždy oddělen od pobřeží menšími horskými hřebeny. Zátoka Orangerie je na své východní straně uzavřena předhořím, prvním ze série kopců zvedajících se přímo z moře. Jak se blížíme k zemi, jasně rozeznáváme strmé rozeklané svahy, pokryté bujnou džunglí, tu a tam prosvětlenou výraznými skvrnami trávy lalang. Pobřeží je přerušeno nejdřív sérií malých uzavřených lagun; pak, když mineme Five Bay, přichází pár rozlehlejších zálivů s plochým naplaveným pobřežním pásmem a potom, od Jižního mysu (South Cape), se už pobřeží táhne v téměř nepřerušené linii až na konec pevninské části.

Východní cíp Nové Guiney je tropická oblast, kde rozdíl mezi deštivým a suchým obdobím je málo znatelný. Ve skutečnosti tam vyloženě suché období nebývá, a tak je země stále pokrytá intenzivní zářivou zelení, která tvoří ostrý kontrast s modrým mořem. Vrcholky kopců se často halí do mlhy, zatímco bílá oblaka se loudají nebo honí nad mořem, a tak narušují jednotvárnost syté modři a zeleně. Někomu, kdo nezná krajinu jižního Tichomoří, je těžké sdělit permanentní dojem usměvavé slavnosti, přiblížit kouzelné zářivé pláže, z jedné strany lemované palmami a džunglí, z druhé vroubené modrým mořem se sukýnkou z bílé pěny, nad nimi svahy zvedající se v bujných vrstvách tmavé a světlé zeleně, směrem k vrcholu strakaté a nahoře zastíněné cáry tropické mlhy.

Když jsem se poprvé plavil podél pobřeží, bylo to po několikaměsíčním pobytu a terénní práci v sousední oblasti kmene Mailu. Z ostrova Toulon, centra a nejvýznamnějšího sídla kmene Mailu, jsem se často díval směrem k východnímu konci zátoky Orangerie a v jasných dnech jsem mohl zahlédnout pyramidovité kopce Bonabona a Gadogado a jako modré siluety v dálce. Pod vlivem své práce jsem začal tuto zemi vidět poněkud zúženým domorodým pohledem jako vzdálené území, kam se v určité roční době podnikají riskantní plavby a odkud přichází určité předměty – koše, zdobné řezbářské práce, zbraně, ozdoby – krásně tvarované a lepší než místní; území, na které domorodci ukazují s bázní a nedůvěrou, když mluví o obzvláště zlověstných a nakažlivých formách černé magie; domov lidí s hrůznou pověstí kanibalů. Jakýkoliv skutečně ušlechtilý dotek uměleckého vkusu v řezbách kmene Mailu byl vždy přímo importovaný nebo napodobený z východu a zjistil jsem také, že ty nejpříjemnější, nejmelodičtější písně a nejkrásnější tance pocházejí od Massimů.

O mnoha z jejich zvyků a institucí mi bylo referováno jako o bizarních a neobvyklých, čímž se můj zájem a zvědavost jako etnografa pracujícího na rozhraní dvou kultur jen zvýšily. Když jsem je srovnával s poměrně drsnými a těžkopádnými domorodci Mailu, zdálo se, že lid na východě musí být mnohem různorodější, na jedné straně s divošskými kanibalskými sklony, na druhé umělecky nadaný, blížící se postavení jakéhosi poetického pána prapůvodních lesů a moří. Proto není divu, že když jsem se blížil k jejich břehům, prohlížel jsem si krajinu s dychtivým zájmem a nemohl jsem se dočkat, až poprvé zahlédnu domorodce nebo jejich stopy.

První jasně viditelné znaky lidské existence v této oblasti jsou úseky obdělávané půdy. Tyto velké mýtiny ve tvaru trojúhelníka s vrcholem orientovaným vzhůru vypadají jako přilepené na strmé svahy. Od srpna do listopadu, což je období, kdy domorodci kácejí a vypalují buš, jsou viditelné v noci ve světle doutnajících klád a ve dne se nad nimi vznáší kouř. Později, když rostlinstvo plan-táže vyraší, tvoří díky novému světle zeleným listům jasné skvrny.

Vesnice v této oblasti se nacházejí pouze v pobřežním pásmu, na úpatí kopců, schované v porostech stromů, ze kterých probleskuje tmavou zelení listů jen tu a tam zlatavý kousek doškové střechy. Za bezvětřného počasí bude pravděpodobně nedaleko pobřeží rybařit několik kánoí. Pokud návštěvníkovi přeje štěstí, že tudy prochází v čase slavností, obchodních výprav nebo nějakých jiných velkých kmenových událostí, uvidí mnoho krásných námořních kánoí, jak se blíží k vesnici za melodického zvuku lastur.

Nejlepší způsob, jak navštívit jednu z typických velkých osad těchto domorodců, řekněme nedaleko Five Bay na jižním pobřeží nebo na ostrově Sariba nebo na Roge a, je vystoupit na břeh v nějakém velkém chráněném zálivu nebo na jedné z širokých pláží na úpatí kopcovitého ostrova. Vstoupíme do čistého, vzdušného háje tvořeného palmami, chlebovníky, mangovníky a jinými ovocnými stromy. Písčité půda pod nimi je často pečlivě vypleta a rostou na ní shluky dekorativních a aromatických keřů, jako je červený ibišek nebo kroton. A už je tu vesnice. Je sice pravda, že obydlí kmene Motu stojící na pilotech uprostřed laguny, úpravné ulice osady Mailu nebo bludiště malých chatrčí na pobřeží Trobriandských ostrovů jsou fantastické, ale nic z toho se nevyrovná malebnosti a kouzlu vesnic jižních Massimů. Když v horkém dnu vstoupíme do hlubokého stínu ovocných stromů a palem a ocitneme se mezi skvěle navrženými a vyzdobenými domy, umístěnými v nepravidelných skupinách v zeleni a obklopenými dekorativními záhony s květinami a mušlemi, s cestičkami vroubenými oblázky a s kruhovým posezením vydlážděným kameny, je to jako by se náhle zhmotnila vize pradávného, šťastného divošského života, i když jen v prchavém pocitu. Velké kánoe leží vytažené vysoko na pláži, přikryté palmovým listím; tu a tam se na speciálních stojanech suší sítě a na plošinách před domy sedí hloučky mužů a žen, zaměstnané nějakou domácí prací, pokušující a klábosící.

Když se vydáme po cestičkách, které se táhnou na míle daleko, narazíme každých pár stovek metrů na další vísku s pár domy. Některé jsou evidentně nové a čerstvě upravené, jiné jsou opuštěné a hromada rozbitého domácího zařízení na zemi svědčí o tom, že smrt jednoho z vesnických starších způsobila, že z nich lidé odešli. S blížícím se večerem je život rušnější: rozdělávají se ohně a domorodci mají napilno s přípravou jídla. V období tanců se muži a ženy za soumraku shromažďují, zpívají, tancují a hrají na bubny.

Bližší pohled na vzezření domorodců nás ohromí – ve srovnání se svými západními sousedy mají výjimečně světlou kůži, statnou až těžkou postavu a celkově působí měkkým, téměř malátným dojmem. Díky tlustým širokým obličejům, rozpláclym nosům a často šikmo posazeným očím se zdají spíš legrační a groteskní než barbarsky divocí. Jejich vlasy nejsou tak huňaté jako u čistých Papuánců, netvoří kolem hlavy tak ohromnou aureolu jako vlasy domorodců Motu, ale nosí je ve velkých mopech, které si po stranách často zastřihují, aby dali hlavě podélný, skoro válcovitý tvar. Chovají se plaše a ostýchavě, ale ne nepřátelsky – jsou spíše usměvaví a téměř servilní, což je ve velkém kontrastu s nevrlymi Papuánci nebo rezervovanými Mailu z jižního pobřeží. Celkově na první pohled budí dojem ani ne tak divokých barbarů jako spíš samolibých měšťáků.

Jejich ozdoby jsou mnohem méně propracované a střízlivější než u jejich západních sousedů. Pásky a náramky spletené z tmavohnědých kapradových úponků, na uších malé červené kotoučky z mušlí a kroužky ze želvoviny – to jsou jediné stálé ozdoby, které nosí každý den. Jako všichni Melanéšané z východní Nové Guiney jsou docela čistotní a osobní kontakt s nimi nepohorší žádný z našich smyslů. Velmi rádi nosí ve vlasech červené květy ibišku a na hlavě vonné věnečky, do svých pásek a náramků si zase s oblibou vetkávají aromatické listy. Jejich slavnostní účes je mimořádně skromný ve srovnání s ohromnými konstrukcemi z peří, které se tyčí na hlavách západních kmenů, a tvoří ho hlavně kruhová čelenka z bílých per papouška kakadu (viz obr. příloha V a VI).

Za starých časů, před příchodem bělochů, tito příjemní, zdánlivě slabí lidé bývali zatvrzelými kanibaly a lovci lebek, kteří ve svých velkých válečných kánoích podnikali zrádné, kruté nájezdy, přepadávali spící vesnice, zabíjeli muže, ženy i děti a hodovali na jejich tělech. Atraktivní kamenné kruhy v jejich vesnicích jsou spojeny s jejich kanibalskými hostinami.⁶

Cestovatel, který by měl možnost usadit se v jedné z vesnic na dostatečně dlouhou dobu, aby mohl studovat jejich zvyky a vniknout do jejich kmenového života, by byl brzy zaražen tím, že zde chybí nějaká zřetelně viditelná všeobecná autorita. V tomto ohledu se ovšem podobají nejen ostatním západním Melanéšanům Nové Guiney, ale také domorodcům Melanéskeho souostroví. Autorita je u západních Massimů, tak jako u mnoha dalších kmenů, v rukou vesnických starších. Osobní vliv a moc má v každé osadě nejstarší muž; tito muži pak ve všech případech kolektivně zastupují kmen, rozhodují a uvádějí v platnost svá rozhodnutí, k nimž docházejí v přísném souladu s kmenovou tradicí.

Hlubší sociologická studie odhalí charakteristický totemismus domorodců a také matrilineární uspořádání jejich společnosti. Původ, dědictví i společenské postavení sledují matčinu linii – muž vždy patří do totemické skupiny i místní skupiny své matky a dědí po matčině bratrovi. Ženy se také těší velmi nezávislému postavení a mimořádně dobrému zacházení a hrají prominentní úlohu při kmenových slavnostech (viz obr. příloha V a VI). Některé ženy s magickými schopnostmi mají díky nim dokonce i značný vliv.⁷

Sexuální život domorodců je mimořádně volný. I když máme na paměti značně volnou sexuální morálku u melanéskech kmenů Nové Guiney, např. Motu nebo Mailu, tito domorodci je předčí. Určité zábrany, které lze obvykle pozorovat u jiných kmenů, tady úplně padají. Jak je tomu pravděpodobně v mnoha komunitách s volnou sexuální morálkou, neexistují tu žádné nepřirozené praktiky a sexuální perverze. Manželství se uzavírá jako přirozené vyústění dlouhodobého trvalého poměru.⁸

Tito domorodci jsou výkonní a příčinliví výrobci a skvělí obchodníci. Vlastní velké námořní kánoe, které však nevyrábí sami, ale dováží z oblasti severních Massimů anebo z Panayati. Dalším znakem jejich kultury jsou velké slavnosti zvané So'i (viz obr. příloha V a VI), které souvisí s pohřebními obřady a se zvláštním pohřebním tabu gwara. Ve velkém mezikmenovém systému obchodování kula hrají tyto slavnosti významnou úlohu.

Tento všeobecný a nutně poněkud povrchní náčrt by měl čtenáři poskytnout jakýsi obraz těchto kmenů, spíše než podat úplný popis jejich kmenového uspořádání. V tom ohledu odkazují čtenáře na pojednání profesora C. G. Seligmana, které je naším hlavním zdrojem poznatků o Melanéšanech Nové Guiney. Výše uvedený náčrt se vztahuje na území, které profesor Seligman nazývá Jižní Massim nebo přesněji na úsek vyznačený na etnografické mapě III jako „V, Jižní Massim“ – tedy na obyvatele nejvýchodnější části pevniny a přilehlého souostroví.

IV

Přesuňme se nyní severně, směrem k oblasti označené v naší mapě jako „IV, Dobu“, která vytváří jeden z nejdůležitějších článků v řetězci kula a kulturně velmi vlivné centrum. Plující na sever míváme East Cape, nejvýchodnější bod hlavního ostrova – dlouhý, plochý mys pokrytý palmami a pásy s ovocem, nabízející přístřeší početné populaci – otvírá se před námi nový svět geograficky

i etnograficky. Nejprve je to jen rozostřená namodralá silueta, jako stín vzdáleného pohoří vznášejícího se daleko na severu nad horizontem. Během příjezdu se kopce Normanby, nejbližšího ze třech velkých ostrovů d'Entrecasteaux vyjasňují a nabírají jasnější obrys a podobu. Několik vysokých vrcholů vyčnívá jasněji skrze obvyklý tropický opar, mezi nimi charakteristický dvojitý vrchol Bwebweso, hora, kde se podle původní legendy nacházejí duchové mrtvých v jejich druhé existenci. Jižní pobřeží Normanby a vnitrozemí jsou obydleny kmenem nebo kmeny, o nichž z etnografického hlediska nevíme nic, kromě toho, že se kulturně odlišují od zbytku jejich sousedů. Tyto kmeny se také přímo neúčastní systému kula.

Severní kus Normanbie, obě strany Dawsonovy úžiny, která od sebe odděluje ostrovy Normanbie a Fergusson, a jihovýchodní cíp ostrova Fergusson jsou obydleny velmi důležitým kmenem Dobu. Srdcem této oblasti je malá, vyhaslá sopka tvořící ostrov u východního vstupu do Dawsonovy úžiny – Dobu, po němž jsou obyvatelé pojmenováni. Abychom se k němu dostali, musíme proplout tímto velice pitoreskním průlivem. Na obou stranách klikatícího se, úzkého průlivu klesají zelené kopce a obklopují ho tak, že vypadá více jako horské jezero. Sem tam se kopce rozestoupí a objeví se laguna. Nebo se naopak úbočí docela strmě zvedají a nechají nahlédnout na trojcípé zahrady, domorodé domy na pilotech, obrovské plochy nenarušené džungle a travnaté země. Pokračující rozšiřujícím se průlivem, po pravé straně vidíme široký bok Sulomonovy hory na ostrově Normanbie. Nalevo je mělká zátoka a za ní velká rovina, rozpínající se daleko do vnitrozemí Fergussonova ostrova, a přes ni hledíme do širokých údolí a na několik vzdálených pohoří. Za dalším ohybem vplouváme do velké zátoky, z obou stran ohraničené mělčinou, a v jejím středu vyčnívá z pásu tropické vegetace hrbolovitý kužel vyhaslé sopky, ostrov Dobu.

Jsme teď v centru hustě obydlené a etnograficky důležité oblasti. Ve starých dobách se ke zděšení sousedních kmenů z tohoto ostrova pravidelně vypravovaly zuřivé a troufalé kanibalské expedice lovců lebek. Domorodci z nejbližšího okolí mělkého pobřeží na obou stranách úžiny a z velkých sousedících ostrovů byli jejich spojenci. Avšak vzdálenější oblasti, často až přes sto mil lodí, se před Dobuany nikdy necítily bezpečně. Stejně tak Dobuané byli, a stále jsou, jedním z hlavních článků systému kula, centrem obchodu, průmyslu a všeobecného kulturního vlivu. Pro mezinárodní pozici Dobuanů je příznačné, že se jejich jazyk používá jako lingua franca všude od souostroví d'Entrecasteaux, ostrovů Amphlett až po Trobriandské ostrovy daleko na severu. Na jižní straně těchto ostrovů mluví skoro všichni jazykem Dobu, přestože na ostrově Dobu nemluví jazykem z Trobriandských ostrovů nebo z ostrova Kiriwianian skoro nikdo. Toto je pozoruhodný fakt, který nemůže být v současných podmínkách jednoduše vysvětlen, protože pokud se někteří z obyvatel nacházejí na vyšší kulturní úrovni, jsou početnější a přitom všeobecně stejně uznávaní jako Dobuané, tak jsou to právě Trobriandé.⁹

Dalším pozoruhodným faktem o ostrově Dobu a jeho regionu je to, že je hustě posetý místy se zvláštním, mytologickým významem. Jeho půvabná krajina s vulkanickými kužely, širokými, klidnými zátokami a lagunami, nad nimiž se tyčí vysoké zelené hory, a s oceánem prošpikovaným útesy a na severu rozmístěnými ostrovy má pro domorodce hluboký, legendární význam. Tady leží země a moře, kde magicky inspirovaní námořníci a hrdinové zastřené minulosti vykonávali skutky odvahy a síly. Když plujeme od vstupu do Dawsonovy úžiny přes Dobu a Amphletty směrem k Boyowě, skoro každý nový tvar země, který mjíme, byl scénou nějaké legendární události. Tady byla úzká rokle proražena magickou kánoí letící vzduchem. Opodál dvě v moři stojící skály jsou zkamenělá těla dvou mytologických hrdinů, kteří na tomto místě uvízli po rozepři. Tady máme zase vnitrozemskou lagunu, která byla útočištěm mytické posádky. Kromě legend přidává scénérii na jejím šarmu i skutečnost, že je a byla vzdáleným Eldorádem, zemí slibů a naděje generace za generací skutečně odvážných domorodých námořníků ze severních ostrovů. V minulosti musely být tyto země i moře svědky migrace a bojů, kmenových invazí a postupných infiltrací lidí a kultur.

Dobuané mají velmi výraznou stavbu těla, jež je ostře odlišuje od jižních Massimů a Trobriandanů; s velmi tmavou pletí, malé postavy, s velkými hlavami a zaoblenými rameny vyvolávají zpočátku

zvláštní, trochu skřítkovský pocit. Na jejich způsobech a kmenovém charakteru je určitě něco příjemného, čestného a otevřeného – dojem, který se, čím víc je známe, jen potvrzuje a umocňuje. Všeobecně jsou oblíbeni u bělochů, představují nejlepší a nejspolehlivější sluhy, a obchodníci, kteří mezi nimi dlouho žijí, je upřednostňují před ostatními domorodci.

Jejich vesnice, podobně jako massimské, které byly popsány dříve, jsou roztroušeny na širokém území. Úrodné a nížinaté pobřeží, jež obydlují, je poseto osadami s asi tuctem domů, schovaných uprostřed nepřetržitých plantáží ovocných stromů, palm, banánů a jamů (sladkých brambor). Domy jsou postavené na pilotech, ale jsou architektonicky prostší než domy jižních Massimů a téměř bez dekorací, i když za starých časů lovců hlav byly některé z nich zdobené lebkami.

Společenským uspořádáním jsou to lidé totemoví, rozdělení do několika příbuzných klanů s spojenými totemy. Neznají ani institut pravidelného náčelnictví ani systém hodností nebo kast tak, jak ho známe z Trobriandských ostrovů. Moc je svěřena starším lidem z kmenu. V každé osadě je někdo, kdo se těší největšímu vlivu a kdo pak osadu zastupuje na kmenových radách, které mohou vyvstat v souvislosti s obřady a výpravami.

Jejich příbuzenský systém je matrilineální a žena se v něm těší velmi dobré pozici a vlivu. Také se zdá, že se trvaleji a výrazněji zapojují do života kmene, než jak tomu je u sousedních populací. Existuje zejména jeden rys dobuánské společnosti, jež, jak se zdá, obzvlášť překvapuje obyvatele Trobriand, a jemuž při podávání informací věnují pozornost, přestože se ženy na Trobriandech také těší dost dobrému společenskému postavení. Na Dobu se ženy významně podílejí na zahradničení a vykonávání zahradní magie, což jim samo o sobě skýtá vysoký status. Připomeňme si, že čarodějnictví, v těchto zemích hlavní nástroj k ovládnutí moci a uložení trestů, je z velké míry v rukou žen. Létající čarodějnice, tak charakteristické pro typ kultury z východní Nové Guiney, jsou tu pevně zakořeněny. Toto téma si rozebereme podrobněji, až se budeme bavit o ztroskotání lodí a nebezpečí plavby. Kromě toho praktikují ženy běžné čarodějnictví, které je v ostatních kmenech jen výsadou mužů.

Mezi domorodci je pravidlem, že vysoké postavení ženy je spojeno se sexuální lhostejností. Dobu je v tomto případě výjimka. Nejenže se od vdaných žen očekává, že zůstanou věrné, a cizoložství je považováno za velký zločin, ale v ostrém kontrastu k okolním kmenům zůstávají neprovdané dívky přísně cudné. Neexistují žádné obřadní ani zvykové formy povolení, které by to umožňovaly, a milostné plotky by byly jasně považovány za přestupek.

U čarodějnictví se musíme na tomto místě ještě pozastavit, protože má velký vliv na mezikmenové vztahy. Strach z čarodějnictví je ohromný a je dále umocňován strachem z neznámého a cizího, když domorodci navštěvují vzdálené oblasti. Kromě létajících čarodějnic existují na Dobu muži a ženy, kteří díky své znalosti magických kouzel a rituálů umějí vyvolat nemoc nebo způsobit smrt. Čarodějnické metody a všechny domněnky obklopující toto téma jsou v podstatě stejné jako na Trobriandských ostrovech a seznámíme se s nimi později. Pro tyto metody je charakteristické, že jsou velmi racionální a přímé a téměř nevyužívají nadpřirozené prvky. Čarodějník musí vyřknout zaříkadlo nad nějakou látkou, a to ústně, nebo ji alespoň spálit nad ohněm v chatrči oběti. Při určitých rituálech využívají čarodějníci jakési ukazovátko.

Porovnáme-li jeho metody s těmi, jež používají létající čarodějnice, které jí srdce a plíce, pijí krev a lámou kosti svých nepřátel a k tomu ještě mají schopnost neviditelnosti a létání, pak dobuánský čaroděj má k dispozici jen jednoduché a těžkopádné prostředky. Je také o hodně pozadu za jeho jmenovci z Mailu nebo Motu - říkám jmenovci, protože čarodějníci na souostroví Massim se nazývají Bara'u, a to stejné slovo se používá na Mailu, zatímco obyvatelé Motu používají zdvojený výraz Babara'u. Zdejší kouzelníci používají tak mocné metody jako zabíjení, otevírání těla, odstranění, odřezání nebo zakletí jejich vnitřností; poté přivádějí oběť opět k životu, ta posléze může onemocnět nebo případně zemřít.¹⁰

Dobuané věří, že duše mrtvých odcházejí na vrchol Mt. Bwebweso na ostrově Normanby. Tento uzavřený prostor poskytuje útočiště duchům skoro všech domorodců ze souostroví d'Entrecasteaux,

kromě těch z ostrova Nortnern Goedenough, kteří, jak mi bylo řečeno místními informátory, po smrti odcházejí do země duchů na Trobriandských ostrovech¹¹. Dobuané také věří v dvojí duši – jednu stinnou a neosobní, která tělesnou smrt přežije pouze několik dní a která zůstává v blízkosti hrobu, a tu další, která je opravdovou duší, jež odchází na Bwebweso.

Je zajímavé pozorovat, jak domorodci, kteří žijí na hranici mezi dvěma kulturami a tedy mezi dvěma typy víry, pohlíží na následující rozdíly. Třeba domorodec z jižní Boyowy, který je konfrontován otázkou: jak to že Dobuané mají zemi duchů na Bwebwesu, zatímco oni, Trobriandané, ji mají na Tumě – nevidí tento problém jako obtížný. Nepovažuje tento rozdíl za dogmatický konflikt v doktríně. Celkem prostě odpoví: „Jejich mrtví jdou do Bwebwesa a naši do Tumu.“ Metafyzické zákony existence nejsou považovány za předmět neměnitelné pravdy. Stejně jako se na základě odlišných kmenových zvyků v životě mění lidské osudy, tak se zároveň mění skutky duše! K sladění těchto dvou vír v jednu se rozvinula zajímavá teorie. Má se za to, že pokud by Trobriandán během expedice kula zemřel na ostrově Dobu, na čas by odešel do Bwebwesa. V pravý čas by se pak duše Trobriandánů přeplavily na duši kula z Tumu, země duchů, do Bwebwesa, kde by se nově zesnulý přidal do jejich společnosti a společně by se přeplavili zpět na ostrov Tuma.

Při odjezdu z Dobu se plavíme na otevřeném moři, moři hustě pokrytém korály, s písčnými břehy a lemovaném dlouhými bariérovými útesy. Tam se plavba kvůli zrádným přílivům, dosahujícím často až pěti uzlů, stává nebezpečnou, a to zejména pro bezmocné domorodé posádky. Toto je moře kuly, dějiště mezikmenových expedic a dobrodružství, jež budou tématem našich budoucích popisů.

Východní pobřeží ostrova Ferguson, poblíž Dobu, podél něhož se plavíme, je nejprve tvořeno sérií vulkanických kuželů a mysů, které krajině dodávají pocit čehosi nedokončeného a nahrubo poskládaného. Na úpatí kopců se několik mil naproti Dobu rozpíná široká naplavená nížina posetá vesnicemi – Deide´i, Tu´utauna, Bwayowa – všechny jsou důležitými centry obchodu a domovem Trobriandánů, přímých partnerů v systému kula. Nad džunglí jsou vidět těžké výpary pocházející z horkých gejzírů v Deide´i, které každých několik minut vytrysknou do výšky.

Brzy se přiblížíme ke dvěma charakteristicky tvarovaným, tmavým skalám, jedna z nich je polokrytá pobřežní vegetací, druhá pak stojí v moři na konci úzkého písčného výběžku rozděleného na dva. Toto jsou Atu´a´ine a Aturamo´a, dva muži dle mýtické tradice proměnění v kámen. Tady se stále, tak jak to dělávaly po staletí, zastavují velké mořeplavecké expedice, ať už vyplouvají na sever z Dobu, nebo přijíždějí ze severu, a v souladu s dodržováním mnoha tabu rituálním vzýváním nabízejí kamenům oběti za příznivý obchod.

V závětrí těchto dvou skal se nachází malá zátoka s čistou, písčnou pláží, nazývaná Sarubwoyna. Návštěvník, který má to štěstí, že tudy projíždí ve správný okamžik správného období, by mohl spatřit malebnou a zajímavou scénu. Před ním by ležela obrovská flotila asi padesáti až sto kánoí, ukotvených v mělké vodě, a hemžící se domorodci by vykonávali divné a záhadné úkoly. Jedni by skloněni nad hromadami bylin mumlali zaklínadla, druzí by malovali a zdobili jejich těla. Kdyby stejné scéně přihlížel někdo před dvěma generacemi, určitě by pojal podezření, že sleduje přípravu na nějaký dramatický kmenový zápas, jednu z velkých bitek, které ohrožovaly existenci celých vesnic a kmenů. Dokonce by pro něj bylo těžké z chování domorodců rozeznat, jestli je víc žene strach nebo agrese, protože obě tyto vášně by mohly být správně vyčteny z jejich postoje a pohybů. Nebylo by jednoduché uhodnout, že tato scéna neobsahuje žádný válečný prvek, že flotila připlula ze vzdálenosti asi sto námořních mil na dobře řízenou kmenovou návštěvu a že se tu zastavila na závěrečné a nejdůležitější přípravě. V dnešní době by to byla scéna stejně malebná, to proto, že dodnes je vykonávána s neochabující okázalostí, ale je samozřejmě krotšího vzezření, neboť romantika nebezpečí z domorodého života vymizela. Zjistíme-li v rámci této studie více o domorodcích, jejich způsobech a zvycích, a zvláště pak o jejich kula koloběhu víry, myšlenek a pocitů, budeme schopni se na tuto scénu dívat chápajícíma očima a porozumět kombinaci bázně a intenzivní, takřka agresivní dychtivosti a chování, které vypadá stejně tak ustrašeně jako zuřivě.

V

Hned jak opustíme Sarubwoynu a obeplujeme výběžky oněch dvou skal, dostaneme se na dohled ostrova Sanaroa, velké protáhlé korálové placky s řetězcem vulkanických kopců na západní straně. V široké laguně na východ od tohoto ostrova jsou loviště ryb, kde rok co rok Trobriandané vracející se z Dobu hledají cenné lastury ostrovek (Spondylus), ze nichž po návratu domů vytvářejí červené kotoučky, které patří mezi nejcennější předměty jejich majetku. Na severu Saranoy se v jednom ze zálivů vznikajících za přílivu nachází skála jménem Sinatemubadiye'i. Kdysi to byla žena, sestra Atu'a'ine a Aturamo'a, která sem přišla se svými bratry a zkameněla před posledním úsekem cesty. I ona dostává oběti z kánoí plujících na expedicích kula.

Když plujeme dál, po naší pravé straně se otevírá pěkná scenérie; vysoké pohoří se tady přibližuje k pobřeží, malé zálivy střídají hluboká údolí a lesnaté svahy. Při pečlivém prohlížení svahů zahlédneme shluky tří až šesti bídných chatrčí. Jsou to obydlí lidí, kteří jsou na výrazně nižší kulturní úrovni než kmen Dobu, tvoří součást systému kula a v minulosti bývali nešťastnými oběťmi svých sousedů.

Po pravé straně se za Sanarou vynořují ostrovy Uwama a Tewara. Na tom druhém žijí příslušníci kmene Dobu. Ostrov Tewara nás zajímá, protože podle jednoho z mýtů, o kterých bude řeč později, je kolébkou systému kula. Když pokračujeme dál, kolem východních výběžků ostrova Fergusson, daleko na horizontu se zpoza ustupujících mysů objeví skupina výrazných monumentálních siluet. Jsou to ostrovy Amphlett, zeměpisný i kulturní spojovací článek mezi pobřežními kmeny vulkanického regionu Dobu a obyvateli plochého korálového souostroví Trobriand. Tento kout moře je velmi malebný a kouzelně se vyjímá i v této oblasti plně krásné a rozmanité přírody. Na ostrově Fergusson vystupuje přímo z moře jako půvabná štíhlá pyramida vysoká hora Koyatabu, nejvyšší vrchol ostrova. Její velký zelený masiv je v půli rozříznut bílou stuhou vodního toku, který začíná takřka v polovině svahu a utíká dolů do moře. Roztroušené pod zelenou horou Koyatabu leží četné menší i větší ostrovy souostroví Amphlett – strmé skalnaté kopce ve tvaru pyramid, sfing a kopulí, to celé jako podivné a malebné seskupení rázovitých forem.

Poháněni silným jihovýchodním větrem, který tady vane po tři čtvrtě roku, se k ostrovům přibližujeme velmi rychle a dva nejdůležitější z nich, Gumawana a Ome'a, jakoby přímo vyskočily z mlžného oparu. Když zakotvíme před hlavní gumawanskou vesnicí na jihovýchodě ostrova, nemůžeme se ubránit ohromení. Vesnice postavená na úzkém pruhu pobřeží, zepředu otevřeném příbojovým vlnám a zezadu přimáčknutém k okraji vody takřka kolmo se zvedající džunglí, odolává moři díky kamenným valům, které coby vlnolamy obklopují domy, a kamenným hrázím, které podél břehu vytvářejí malé umělé přístavy. Chatrné a nijak nezdobené chatrče na pilotech vypadají v tomto prostředí velmi malebně (viz obr. VII a XLIII).

Obyvatelé této vesnice, a ostatních čtyř na souostroví, jsou zvláštní lidé. Je to početně slabý kmen, snadno napadnutelný z moře, a jejich skalnaté ostrovy je sotva užíví, přesto se jim podařilo – díky jedinečným hrnčířským dovednostem, díky troufalosti a námořnické zdatnosti i díky poloze na půl cesty mezi ostrovem Dobu a Trobriandskými ostrovy – dosáhnout v této oblasti světa v některých ohledech postavení monopolistů. A oni sami taky vykazují hlavní rysy monopolistů: jsou hrabiví a skoupí, nepohostinní a nenasytní, chtějí udržet obchod ve vlastních rukách, přitom ale neochotní přinést jakoukoliv oběť pro jeho zdokonalení; jsou zdráhaví, ale arogantní vůči každému, kdo má s nimi jakékoliv jednání: srovnání s jižními i severními sousedy pro ně vychází nepříznivě. A to není jen dojem bělocha.¹² Dobuané a Trobriandané se o amphlettských domorodcích vyjadřují velmi nelichotivě, podle nich jsou při všech transakcích kula lakotní a neféroví a postrádají jakýkoliv smysl pro velkorysost a pohostinnost.

Když zakotvíme, ostrované se přiblíží k našemu člunu na svých kánoích a nabízejí nám ke koupi hrnčířské výrobky. Ale pokud chceme vyjít na břeh a podívat se na jejich vesnici, nastane velké pozdvižení a všechny ženy zmizí z otevřeného prostranství. Ty mladší utíkají do džungle za vesnicí a dokonce i staré baby se schovají v domech. Takže pokud chceme vidět, jak se dělá hrnčířina, což

je výlučně ženská práce, musíme nejdříve vylákat nějakou starou ženu z jejího úkrytu příslibem štědré porce tabáku a několikanásobným ujištěním o našich počestných úmyslech.

Zmiňuji se o tom tady, protože je to z etnografického hlediska zajímavé: takovou plachost totiž nevyvolávají jen běloši. Pokud se na Amphlettách zastaví na nějaký čas domorodí cizinci přicházející za obchodem zdaleka, ženy zmizí stejným způsobem. Tato okázalá ostýchavost však není žádná přetvářka, protože tady ještě více než v Dobu je pro svobodné i sezdané charakteristická cudnost a věrnost. Zdejší ženy mají také značný vliv a ve velké míře se podílejí na zahradničení i praktikování zahradnické magie. Pokud jde o společenské instituce a zvyky, zdejší obyvatelé představují směs prvků jižních a severních Massimů. Nemají náčelníky, ale autoritu představují vlivní starší a v každé vesnici je předák, který vede ostatní při obřadech a jiných významných kmenových akcích. Jejich totemické klany jsou identické s klany kmene Murua (oblast II). Zásobování potravinami je poněkud nejisté: jejich strava pochází částečně z chudých zahrad a částečně z moře, kde loví ryby pomocí létajícího draka nebo rybích pastí, což se jim ovšem daří jen zřídka a úlovek není příliš velký. Nejsou soběstační a hodně zeleniny i prasat získávají při obchodování nebo formou darů z pevniny, z Dobu a z Trobriandských ostrovů. Zevnějškem se velmi podobají Trobriandům, jsou tedy vyšší než Dobuané, mají světlejší barvu kůže a jemnější rysy obličeje.

Teď musíme ostrovy Amphlett opustit a přesunout se na Trobriandské ostrovy – dějiště většiny událostí popsaných v této knize a země, o které mám zdaleka nejvíce etnografických informací.

1 Nejlepší zprávy o ostrovních kmenech, které vlastníme, jsou: W. H. Williamson, *The Mafulu*, 1912, a C. Keysser, *Aus dem Leben der Kaileute*, in R. Neuhauss, *Deutsch Neu Guinea*, Vol. III. Berlin, 1911. Přípravné publikace: G. Landtmann *on the Kiwai*, *Papuan magic in the Building of Houses*, *Acta Arboenses*, Humanora. I. Abo, 1920, and *The Folk-Tales of the Kiwai Papuans*, Helsingfors, 1917 – slíbil, že plné znění rozptýlí některé z nejasností obklopujících Papuánský záliv. Dobrý částečně populární popis těchto národů nalezneme: W. N. Beaver, *Unexplored New Guinea*, 1920. Osobně velmi pochybuji, zda horské kmeny a bažinné kmeny patří k témuž národu nebo mají tutéž kulturu. Srovnejme též poslední příspěvek k tomuto problému: *Migrations of Cultures in British New Guinea*, A. C. Haddon, Huxley Memorial Lecture for 1921, publikováno v R. *Anthrop. Institute*.

2 Viz C. G. Seligman, *The Melanesians of British New Guinea*, Cambridge, 1910.

3 Srov. C. G. Seligman, *tamtéž*, str. 5.

4 Množství dobrých portrétů typů obyvatel v jižním Massimu najdeme v cenné knize reverenda H. Newtona, *In Far New Guinea*, 1914, a v zábavně psané, i když povrchní a často neseriózní příručce reverenda C. W. Abela (*London Missionary Society*), *Savage Life in New Guinea* (nedatováno).

5 Viz tab. v kap. Úvod, předmět, metody a rozsah výzkumu

6 Srov. prof. C. G. Seligman, *tamtéž*, kap. XL and XLII.

9 Mé vědomosti o Dobuanech jsou jen zlomkovité, odvozené ze tří krátkých návštěv jejich regionu, z konverzace s několika dobuánskými domorodci, které jsem měl ve službě, a z častých paralel a narážek na dobuánské zvyky, s nimiž se lze setkat při terénní práci mezi jižními Trobriandany. V záznamech Australskoasijského sdružení pro rozvoj vědy (pozn. překl.: the Australasian Association for the Advancement of Science) je pak krátká, povšechná úvaha o jejich zvycích a víře od reverenda W. E. Bromilova, prvního misionáře na Dobu, se kterým jsem se také radil, v záznamech Australské asociace pro pokrok a vědu (pozn. překl.: Australasian Association for the Advancement of Science).

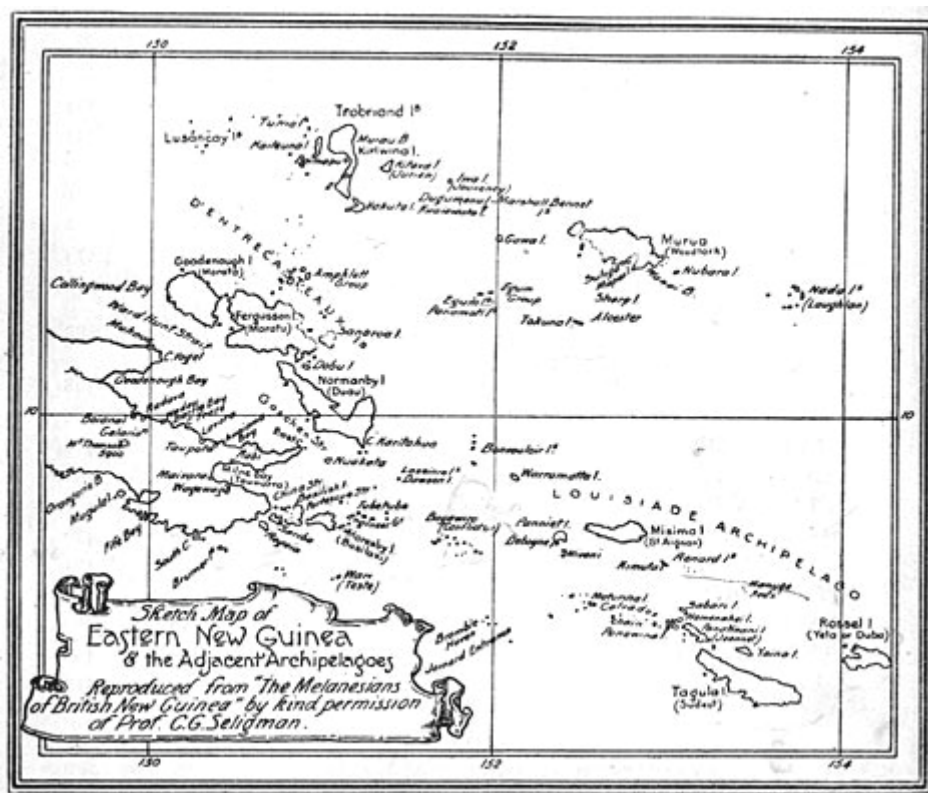
10 Profesor C. G. Seligman, *tamtéž*, str. 170 a 171; 187 a 188 o Koita a Motu; a B. Malinowski, *Mailu*, str. 647 – 652.

11 Dílo: D. Jenness a A. Ballantyne, *The Northern d'Entrecasteaux*, Oxford, 1920, kap. XII.

12 Strávil jsem na těchto ostrovech přibližně měsíc a zjistil jsem, že jejich obyvatelé jsou překvapivě vzpurní a etnografická práce s nimi je nesnadná. Amphlettští „kluci“ mají pověst dobrých odborníků na čluny, ale obecně nejsou tak schopní a ochotní pracovníci jako Dobuané.

Ceremoniální akt kuly

Map I – Původní jména a jejich pravopis na této a následující mapě se přizpůsobují tradičnímu názvosloví, tak jak je lze nalézt na náčrtcích a starých mapách.

Obrázek I.
Etnografův stan na pláži Nu'agasi

Obrázek II.
Náčelníkova chata *lisiga* v Omakaraně

Obrázek III.
Ulice Kasana'i (Inkiriwina, ostrov Trobriand)

Obrázek IV.
Výjev v Yourawotu (Trobriands)